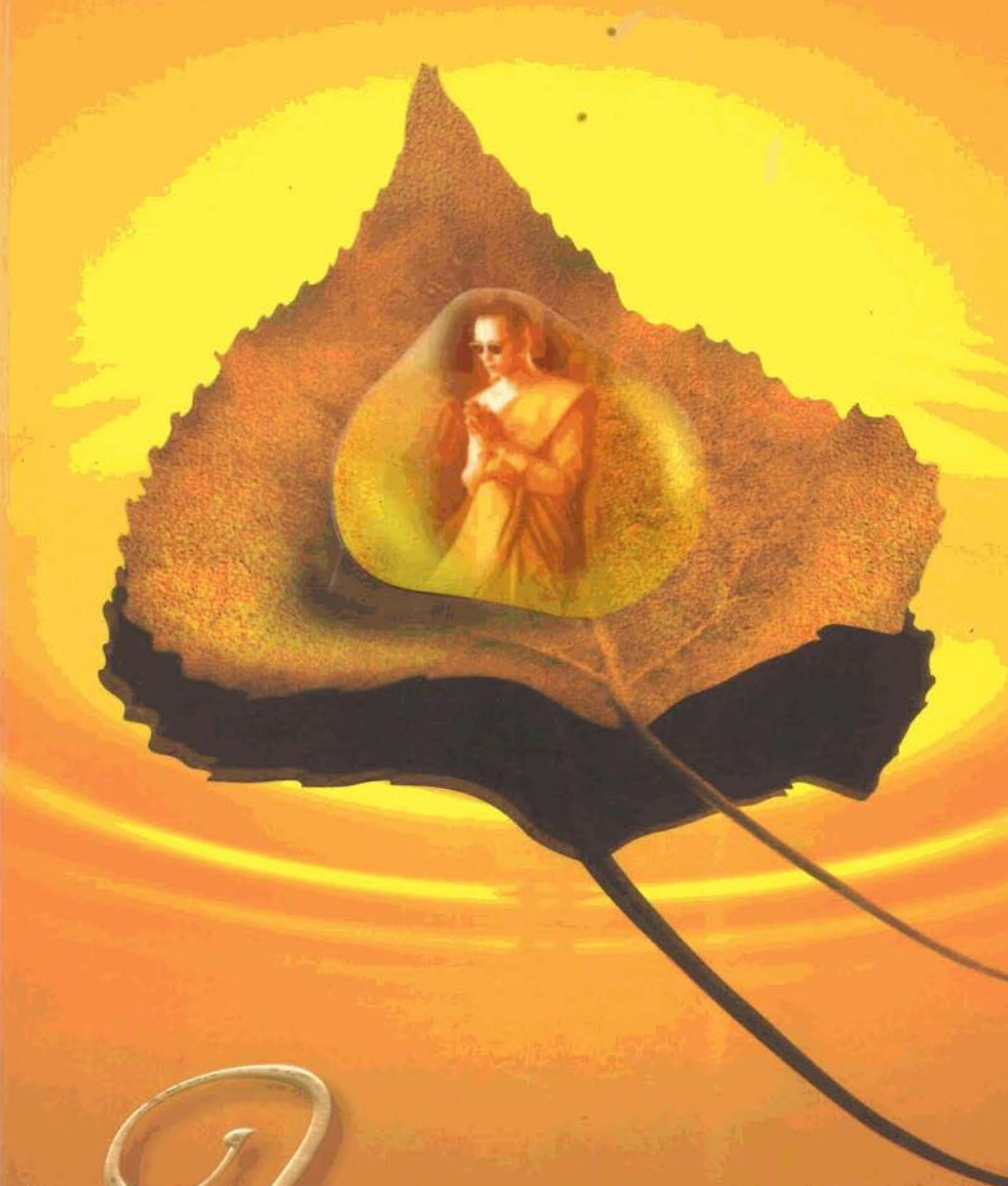

ในหลวง นรอยุทธม

दनัย जन्तर्जााय

คำนำ

ในสมัยพุทธกาล พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสสอน พระอานนท์ พระพุทธอนุชา ถึงเรื่องสิ่งประเสริฐสี่ประการ ที่หาได้ยากยิ่ง เปรียบเสมือนจำนวนเม็ดทรายที่ติดบนปลาย นิ้วซึ่งมีสามารถเทียบกับปริมาณเม็ดทรายมากมายเกินคณานับ ทว่าทั้งผิวนโลกและใต้ท้องมหาสมุทร สิ่งประเสริฐสี่ประการนั้น ได้แก่ การได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ได้พบพระพุทธศาสนา มีอายุ ยืนยาว และได้ปฏิบัติเนกขัมมบารมี หมายถึง การศึกษาและ ปฏิบัติธรรม

หลังพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว กาลเวลา ล่วงมากกว่าสองพันห้าร้อยปี คนไทยในปัจจุบัน นับว่าเป็นผู้มี บุญสูงที่ได้เกิดมาในดินแดนที่ยังมีพระพุทธศาสนาและหลัก ธรรมคำสอนอย่างสมบูรณ์ ที่สำคัญยิ่ง คือการได้เกิดมาอยู่ ใต้ร่มพระบารมีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน นับว่าเป็นผู้ที่ได้สะสมบุญกุศลมามากพอควร เพราะนอกจาก จะได้มีโอกาสพบกับสิ่งประเสริฐทั้งสี่ประการแล้ว การได้มี โอกาสชื่นชมในพระบารมี ได้ซาบซึ้งในพระราชจริยาวัตรที่

งดงามเปี่ยมด้วยพระเมตตา และสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ
ที่ทรงมีต่อคนไทยทุกหมู่เหล่าอย่างอเนกอนันต์แล้ว ยังได้มี
โอกาสเดินตามรอยพระยุคลบาทในด้านการศึกษาและปฏิบัติ
ธรรม ที่นับว่าเป็นสิ่งประเสริฐสูงสุดในการได้เกิดมาเป็นมนุษย์
อย่างแท้จริง

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช
พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นที่รักยิ่งและทรงได้รับการยกย่อง
จากทั่วโลก ได้ทรงศึกษาและปฏิบัติธรรมอย่างจริงจังและ
ต่อเนื่องตลอดระยะเวลากว่าหกสิบปีที่ผ่านมา ทรงยึดมั่นใน
หลักธรรมคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงปฏิบัติและ
ทรงพระองค์อยู่ในทศพิธราชธรรม ทำให้ประเทศไทย
เป็นแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง ด้วยพระปัญญาธิคุณ
และพระบารมี

พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสที่พระราชทานใน
โอกาสต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศแสดงให้เห็นถึงความมี
พระราชหฤทัยฝักใฝ่ต่อการศึกษาอย่างถ่องแท้ในพระพุทธ
ศาสนา รวมถึงการปฏิบัติพระองค์ในฐานะพระราชันต์ดา ใน
การเจริญรอยตามพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
สมเด็จพระบรมอัยกาธิราช ซึ่งเสด็จออกทรงพระผนวชใน

ขณะที่ทรงครองสิริราชสมบัติ ทำให้พสกนิกรชาวไทยและ
ชาวต่างประเทศหันมาสนใจในพระพุทธศาสนาอย่างกว้างขวาง

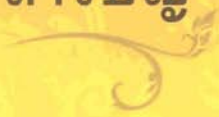
หนังสือ ‘**ในหลวงในรอยธรรม**’ เล่มนี้ จัดพิมพ์ขึ้น
เพื่อเผยแพร่พระราชจริยาวัตรอันบริสุทธิ์งดงาม ตามครรลอง
ของพุทธมามกะที่ทรงถึงพร้อมด้วยกาย วาจา ใจ โดยได้
รวบรวมเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ในช่วงที่ทรงพระผนวช
พระราชปณิธานในการสนทนาธรรมกับพระวิปัสสนาจารย์และ
พระกัมมัฏฐานผู้ทรงคุณทั้งด้านปริยัติและปฏิบัติหลายรูป
รวมทั้งพระราชดำรัสที่เกี่ยวข้องเนื่องกับศาสนา อันควรค่าแก่การ
น้อมนำมาศึกษาและทำความเข้าใจให้ลึกซึ้ง

เมื่อพระองค์ได้ทรงจุดแสงสว่างแห่งธรรม ประดุจ
ประทีปที่ส่องสว่างอยู่กลางใจคนไทยมาตลอดระยะเวลา
หกสิบปี ไม่มีวันใดที่จะทรงว่างเว้น จึงเป็นหน้าที่ของข้า
แผ่นดินทุกคนที่ควรช่วยกันรักษาประทีปแห่งธรรมนี้ ให้ส่อง
สว่างในใจคนไทยสืบไป

दनय जन्तर्जाणय

สำนักพิมพ์ดีเอ็มจี

สารบัญ

* พลังธรรมแห่งแผ่นดิน	๙
* พระราชปูจณา	๔๓
* พระบรมราชาบาทและพระราชดำรัส	๘๓
* บรรณานุกรม	๑๖๙

พลังธรรมแห่งแผ่นดิน

พลังธรรมแห่งแผ่นดิน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชสมภพ เมื่อวันจันทร์ที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๗๐ ณ โรงพยาบาล เคมบริดจ์ ปัจจุบันคือ โรงพยาบาลเมานท์ออบอร์น เมืองเคมบริดจ์ รัฐแมสซาชูเซตส์ สหรัฐอเมริกา โดยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ พระราชทานพระนามว่า “ภูมิพลอดุลยเดช” มีความหมายว่า “พลังของแผ่นดินเป็นอำนาจที่หาใดเปรียบมิได้”

ราวกับจะทรงทราบเหตุการณ์ล่วงหน้าว่า พระกุมารพระองค์นี้จะทรงเป็นผู้ปกครองประเทศชาติให้ผ่านพ้นวิกฤติการณ์ต่างๆ ไป ด้วยพระบุญญาธิการและพระปัญญาธิคุณที่ทรงตั้งมั่นอยู่ในสัจธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงยึดมั่นในพระปฐมบรมราชโองการที่ได้พระราชทานไว้ในวันพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ความว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” คำว่า “โดยธรรม” นี้ เปรียบประดุจลูกกุญแจที่เปิดทางให้ได้ย้อนกลับไปในอดีตสมัยสองพันห้าร้อยปีเศษมาแล้ว ที่ธรรมเรื่อง “ทศพิธราชธรรม” ได้มีการร้อยเรียงไว้ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

พระราชจริยาวัตรของพระมหากษัตริย์ไทย

“ตั้งใจจะอุปถัมภ์

ยอยกพระพุทธศาสนา

จะป้องกันเขตชั้นหีสยาม

รักษาประชาชนแลมนตริ์”

พระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ดังปรากฏในเพลงยาวรบพม่าที่ท่าดินแดง แสดงให้เห็นว่าพระราชหฤทัยที่ยึดมั่นในบวรพระพุทธศาสนา และพระปรีชาญาณในการปกครองพสกนิกร ข้าราชการ และแม่ทัพนายกอง แม้ในยามที่ทรงต้องก่อร่างสร้างเมืองใหม่ และทรงต้องแก้ไขเหตุการณ์ต่างๆ ทั้งภายในและภายนอก ไม่ให้เกิดข้อรอยดังเช่นที่เกิดแก่กรุงศรีอยุธยา ราชธานี

พระราชปณิธานนี้แสดงให้เห็นพระอัจฉริยภาพที่พระองค์ทรงเห็นพระราชกรณียกิจอันสำคัญและต้องทรงปฏิบัติได้อย่างถ่องแท้เพื่อความเจริญรุ่งเรืองมั่นคงถาวรของประเทศสยามให้อยู่รอดมาจนปัจจุบัน โดยเน้นความสำคัญของบ้านเมือง ๒ ประการ คือ วัด กับวัง อันเป็น ๒ สถาบันที่เป็นเสาหลักของชาติ และไม่อาจแยกจากกันได้ ทำให้ชาติไทยซึ่งทรุดโทรมเสียหายกลับมีร่างกายขึ้นมาใหม่อย่างสมบูรณ์ ทรงเปรียบเสมือนพระบิดาแห่งปวงชนชาวไทย สมดังที่มีพุทธบัญญัติว่า พระราชารักษาประชาราษฎร์เหมือนบิดารักษาบุตรของตนทุกเมื่อ

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์และพระบรมราชจักรีวงศ์ขึ้นแล้ว พระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์ในรัชกาลต่อๆ มาก็ได้ทรงสืบทอดพระราชจริยาวัตร และพระราชปณิธานอันดีงามของพระมหากษัตริย์ไทยในอดีตไว้ได้อย่างไม่ขาดสาย

ในคติทางพุทธศาสนา ว่าด้วยกำเนิดของโลก สังคมและตำแหน่งของพระราชาตามพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หลังจากที่โลกถือกำเนิดมาแล้ว มนุษย์ก็เกิดโลภะ โทสะ และโมหะเข้าครอบงำ ทำให้ต้องดำเนินและการลงโทษกัน ดังนั้นมนุษย์จึงตกลงกันที่จะคัดเลือกหัวหน้าขึ้น โดยเลือกผู้ที่มีสง่าราศีและมีความสามารถที่สุดในหมู่ของตน ผู้นำที่ได้รับเลือกเรียกกันว่า “มหาสมมติ” หมายความว่า “เป็นที่ยอมรับของประชาชนทั้งมวล” นอกจากนี้ยังได้สมญาว่า “กษัตริย์” ซึ่งหมายความว่า ‘นักรบ’ เนื่องจากจะได้รับหน้าที่ปกครองแผ่นดินทั้งหมดด้วย และเมื่อกษัตริย์ผู้นั้นได้ปกครองด้วยความเป็นธรรมก็จะได้สมญาว่า “พระราชา” หรือ “ผู้ปกครองที่มีสมญานามสว่างรุ่งโรจน์”

ทศพิธราชธรรม หรือ “ธรรมแห่งนักปกครอง และผู้อยู่ในปกครองพึงปฏิบัติต่อกัน” เป็นธรรมะที่มีมาก่อนพุทธกาล ต่อมาได้นำมา ร้อยเรียงในคัมภีร์ในพระพุทธานุศาสน์ ได้แก่ การบำเพ็ญทาน การรักษาศีลทั้งห้า การบริจาคหรือยอมเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ความ

ซื่อตรง ความสุภาพอ่อนโยน ความเพียรปฏิบัติกรณียกิจต่างๆ โดย
ไม่ลดละเบื่อง่าย ความไม่โกรธ ความไม่เบียดเบียน ความอดทน
และความไม่ประพาศติผิด พวกเราชาวไทยจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงไว้ซึ่งทศพิธราชธรรมอย่างบริสุทธิ
สมบูรณ์ อันเป็นแบบอย่างที่พลสกนิกรพึงยึดถือปฏิบัติตาม

สมเด็จพระพุทธมหามกุฏราชวิทยาลัยราชบัณฑิตยสภาของประเทศไทยที่ทรงพระผนวช
ขณะทรงครองสิริราชสมบัติมีหลายพระองค์ เริ่มตั้งแต่**พระมหา
ธรรมราชาลิไท**แห่งกรุงสุโขทัย **สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ**แห่ง
กรุงศรีอยุธยา และ**พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**แห่งกรุง
รัตนโกสินทร์ ล่วงมาจนถึง**พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว**ในรัชกาล
ปัจจุบัน ในฐานะที่ทรงเป็นพุทธมามกะ พระองค์ได้ทรงพระผนวช
ในปีพุทธศักราช ๒๔๙๙ ด้วยมีพระราชดำริว่า พุทธศาสนาเป็นศาสนา
ประจำชาติ ซึ่งราษฎรชาวไทยส่วนใหญ่นับถือ และทรงประจักษ์ใน
พระราชหฤทัยว่า หลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนานั้นประกอบด้วยเหตุ
ด้วยผลด้วยสังขาร

พระราชดำรัสในวันที่แถลงพระราชดำริ เมื่อวันที่พฤหัสบดีที่
๑๘ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๙๙ เรื่องการทรงพระผนวชต่อพระบรม
วงศานุวงศ์และคณะทูตานุทูตตอนหนึ่งความว่า

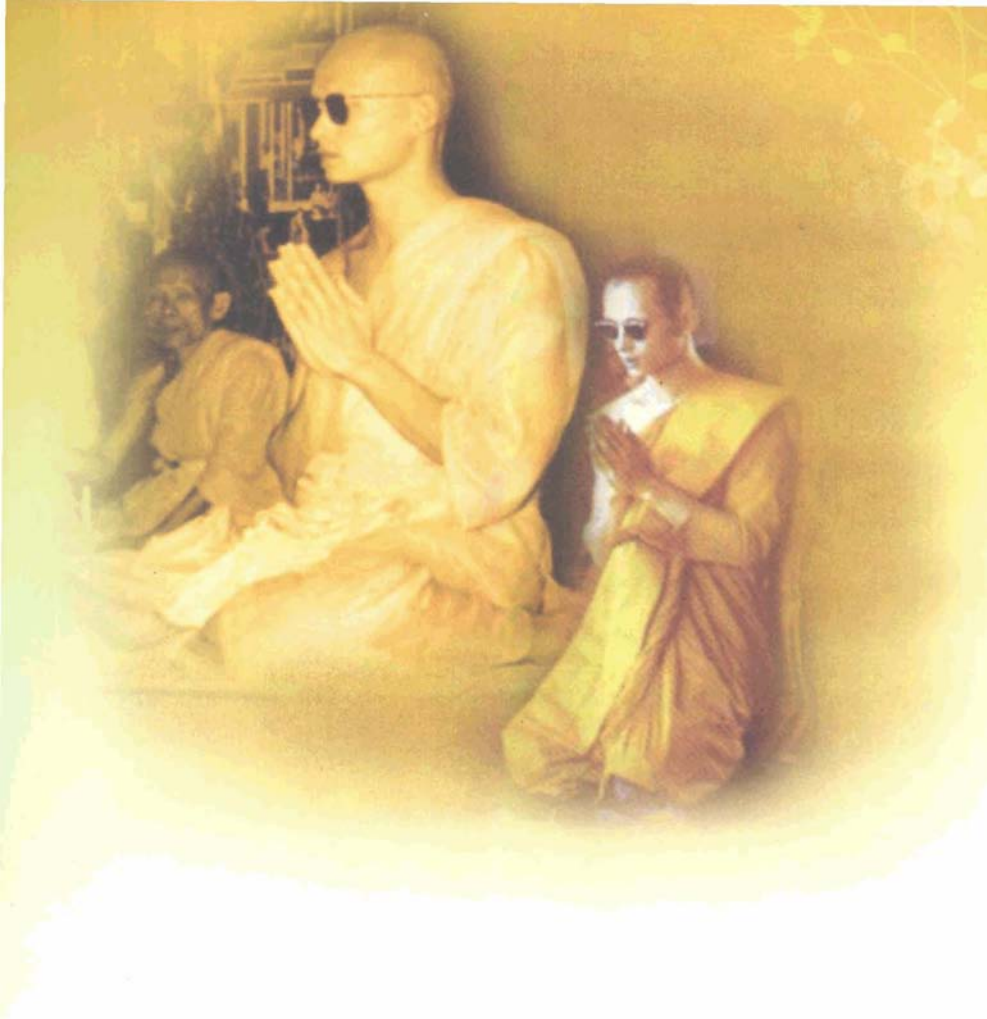
“...พระพุทธานุศาสนเป็นศาสนาประจำชาติของเรา ทั้งตามความ
ศรัทธาเชื่อมั่นของข้าพเจ้าเอง ก็เห็นเป็นศาสนาดีศาสนาหนึ่ง เนื่องใน
บรรดาสังขารธรรมคำสั่งสอนอันชอบธรรม คำสั่งสอนอันชอบด้วยเหตุผล
ซึ่งเคยคิดอยู่ว่าถ้าโอกาสอำนวย ข้าพเจ้าควรจักได้บวชสักเวลาหนึ่ง
ตามราชประเพณี...”

เลขทะเบียน.....	006177
วันที่.....	8 ต.ค. 57
เลขเรียกหนังสือ.....	ด.25-1593

ประกอบกับเมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๙๙ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า
กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ซึ่งขณะนั้นเป็นสมเด็จพระวชิรญาณวงศ์
 สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ผู้ที่พระองค์ทรงนับถือและ
 ทรงมีพระคุณูปการต่อพระองค์มากได้ทรงพระประวรลง พระอาการ
 เป็นที่น่าวิตกมาก จนแทบกล่าวได้ว่าไม่มีความหวัง แต่เดชะบุญ สมเด็จพระ
 พระสังฆราชทรงหายจากพระอาการประชวรมาได้ อย่างน่าประหลาด
 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในขณะนั้นมีพระชนมายุได้ ๒๙ พรรษา
 จึงมีพระราชดำริว่า หากได้ทรงพระผนวชโดยที่มีสมเด็จพระสังฆราช
 พระองค์นี้เป็นพระราชอุปัชฌายาจารย์แล้ว ก็จะเป็นที่สมพระราชประสงค์

ในอันที่จะได้ทรงแสดงความเคารพและพระราชศรัทธาต่อสมเด็จพระ
พระวชิรญาณวงศ์ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้เป็น
อย่างดี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงได้ทรงตกลงพระทัยที่จะทรง
พระผนวช เพื่อทรงอุทิศพระราชกุศลสนองพระเดชพระคุณแด่สมเด็จพระ
พระสังฆราชพระองค์นี้

เมื่อได้ทรงตกลงพระทัยเช่นนั้นแล้ว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้**จอมพล ป. พิบูลสงคราม** นายกรัฐมนตรี เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทเพื่อทรงแจ้งพระราชประสงค์ที่จะทรงพระผนวชให้ทราบ เพื่อเป็นการหารือ ซึ่งนำความปิติโสมนัสสูงสุดแก่นายกรัฐมนตรีเป็นอย่างยิ่ง เมื่อได้ทราบถึงพระราชประสงค์ และได้กราบบังคมทูลพระกรุณาขอรับพระราชภาระในการนี้ในนามของรัฐบาลและประชาชนชาวไทย

จากนั้นนายกรัฐมนตรีได้เชิญกระแสพระราชดำรินี้ แจ้งแก่ที่ประชุมรัฐสภา เพื่อหารือในเรื่องที่จะทรงแต่งตั้ง**สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี** ให้ทรงรับเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในขณะที่ยังทรงพระผนวช (เมื่อสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี ทรงรับเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แล้ว ภายหลังจึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เฉลิมพระอภิไธยเป็นสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ) กับเรื่องที่ยังรัฐบาลจะขอพระราชทานรับภาระในการทรงพระผนวชทุกประการ เพื่อเป็นการสนองพระมหากรุณาธิคุณ โดยตั้งคณะกรรมการขึ้นดำเนินการดังกล่าว

วันจันทร์ที่ ๒๒ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๙๙ เป็นวันที่ต้องจารึกไว้ในประวัติศาสตร์ไทย และจดจำในใจของชาวไทยทุกคน ด้วยเป็นวันที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชดำรัสแถลง

พระราชดำริที่จะทรงพระผนวชในบวรพระพุทธศาสนา ตามเวลา ๑๔.๐๐ น. ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม โดยมี สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (หม่อมราชวงศ์ชิน นพวงศ์) วัดบวรนิเวศวรวิหาร ทรงเป็นพระราช อุปัชฌายาจารย์ ตามพระราชประสงค์ และถวายพระสมณนามว่า “ภูมิพล”

ในงานพระราชพิธีมหามงคลนี้ สมเด็จพระวันรัต (ปลด กิตฺติโสภณ) วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม เป็นพระราชอนุศาสน์ อาจารย์ ถวายอนุสาสน์ พระศาสนโสภณ (จวน อุฏฐายี) วัดมกุฏกษัตริยาราม เป็นพระราชกรรมวาจาจารย์ (ต่อมาได้รับโปรดเกล้าฯ เลื่อนสมณศักดิ์เป็น สมเด็จพระมหาธีรวงศ์) และมี พระโสภณคณาภรณ์ (ต่อมาคือ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก วัดบวรนิเวศวิหาร) เป็นพระพี่เลี้ยง

ในโอกาสนี้ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ประทานพระโอวาท ความว่า “...การทรงผนวชวันนี้ เป็นประโยชน์มาก สำหรับคนผู้นับถือพระพุทธศาสนา เพราะเขายินดีกันมาก แต่ว่าที่จะได้ เป็นประโยชน์สำหรับพระองค์เองนั้น ต้องประพฤติปฏิบัติธรรมวินัย คือ บวชด้วยกายอย่างหนึ่ง บวชด้วยใจอย่างหนึ่ง ถ้าทั้ง ๒ อย่าง ผสมกันเข้าแล้ว จะเป็นกุศล การบวชด้วยกายนั้น ต้องทำพิธีในที่

ประชุมสงฆ์ แต่การบวชด้วยใจ ต้องตั้งพระราชหฤทัยเรียนพระพุท
ศาสนาในพระวินัย ทรงอ่านดูข้อบังคับที่จะไม่ประพฤติล่วงในพระธรรม
ทรงศึกษาเพื่อปฏิบัติตามฝึกหัดพระราชหฤทัยให้สงบระงับ...”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งทรงพระผนวชนั้นพระองค์ได้
ปฏิบัติพระราชกรณียกิจในระหว่างทรงครองสมณเพศเช่นเดียวกับ
พระภิกษุรูปอื่นๆ กล่าวคือ เมื่อเสวยพระกระยาหารเข้าแล้วเสด็จลง
พระอุโบสถทรงทำวัตรเช้า ในเวลาเย็นทรงทำวัตรเย็นร่วมกับพระภิกษุ
วัดบวรนิเวศวิหารรูปอื่นๆ ทรงสดับพระธรรมวินัยและทรงศึกษา
พระธรรมวินัยเช่นเดียวกับพระภิกษุรูปอื่นๆ

เช้ามีดวงอาทิตย์ที่ ๔ พุทธจิกายน พุทธศักราช ๒๔๙๙
เป็นวันที่ชาวบ้านร้านตลาดแถวบางลำพูต่างพากันตื่นตื่นและปลื้มปิติ
อย่างล้นเหลือ เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งทรงพระผนวช
ได้เสด็จฯ มาทรงรับบิณฑบาตจากประชาชนโดยไม่มีหมายกำหนด
การเสด็จฯ ภาพที่พระองค์ทรงยืนรอรับบิณฑบาตอยู่เบื้องหน้าด้วย
สีพระพักตร์ที่อ่อนโยน ทรงสงบสำรวมเยี่ยงพระภิกษุรูปอื่นๆ ซึ่งเป็น
ภาพที่ติดตาตรึงใจพวกเขาไปไม่มีวันลบเลือน

ไม่มีครั้งใดอีกแล้วในชีวิตที่ประชาชนทั้งชาย หญิง เด็กและ
คนชรา ที่ออกมาใส่บาตรวันนั้น จะรู้สึกตื่นตื่นและปลื้มปิติเท่าครั้งนี้
เพราะไม่มีใครคิดมาก่อนว่า ชาตินี้จะมีโอกาสได้ทำบุญใส่บาตรถวาย
พระภิกษุที่เป็นถึง “พระเจ้าแผ่นดิน”

ด้วยพระบาทที่เปลือยเปล่า ทรงพระดำเนินไปตามถนนเยี่ยง
พระสงฆ์ทั้งหลาย โดยไม่มีหมายกำหนดการ เพื่อให้ประชาชนมีโอกาส
ได้ร่วมพระราชกุศลได้มากเท่าที่จะมากได้ ซึ่งในวันก่อนที่จะทรงรับ
บิณฑบาตจากประชาชน พระองค์ได้เสด็จฯ ไปทรงรับบิณฑบาตจาก
สมเด็จพระราชชนนี ซึ่งเป็นพระราชมารดาผู้ทรงพระคุณที่สุดแล้ว
ประดุจพระพรหมของบุตร

เล่ากันว่า บางคนก้มหน้าก้มตาใส่บาตรพระองค์โดยไม่ได้มอง
หน้าว่าพระภิกษุที่มายืนรับบิณฑบาตเป็นใคร แต่พอเงยหน้าขึ้นมองเห็น
ว่าเป็นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งทรงพระผนวชก็แทบเป็นลม
หมดสติไปด้วยความตื่นเต้นตกใจ มือไม้อ่อนแทบจะคอนทัพพีตกข้าว
ไม่ไหว พอรู้สึกตัว ก็ทรุดลงกราบแทบพระบาทหนึ่งอยู่อย่างนั้น ขยับ
ลุกไม่ขึ้น คนอื่นต้องมาฉุดประคองให้ลุกขึ้นยืน

นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณอย่างใหญ่หลวงล้นเกล้าล้น
กระหม่อมแก่พสกนิกรที่ได้เสด็จฯ ออกรับบิณฑบาตในครั้งนี้ เพราะ
เป็นโอกาสแรกและโอกาสเดียวในชีวิตของพวกเขาเหล่านั้น ที่มีโอกาส
ได้ใส่บาตรถวายพระภิกษุซึ่งเป็นพระมหากษัตริย์ของพวกเขา

จากนั้นจึงประทับรถยนต์พระที่นั่ง เสด็จพระราชดำเนินกลับ
วัดบวรนิเวศวิหาร แต่เมื่อถึงหน้าวัด ก็ต้องเสด็จฯ ลงจากรถยนต์
พระที่นั่งอีกครั้ง เพื่อทรงรับบิณฑบาตจากประชาชนที่มาเฝ้าฯ รออยู่
ที่หน้าวัด

อาหารที่ทรงรับบิณฑบาตในวันนั้น เป็นอาหารที่ชาวบ้านใส่บาตรอยู่ตามปกติ คือ ข้าวสุก เครื่องในไก่ผัดขิง ผัดถั่วฝักยาว กุนเชียง ผัดหอมหัวใหญ่กับหมู เนื้อทอด ปลาสลิดเค็มทอด ปลาทุทอด ส่วนของหวานก็ได้แก่ ขนมครก ขนมถั่วแปบ ขนมบ้าบิ่น ส้มเขียวหวาน กล้วยหอม กล้วยไข่ โรตีสี ขนมเค้ก และขนมปังทาเนย นอกจากนั้นก็มีดอกไม้ ธูป เทียน พระองค์ทรงแบ่งอาหารที่ทรงรับบิณฑบาตมาออกถวายสมเด็จพระสังฆราชเจ้าส่วนหนึ่ง นอกจากนั้นพระองค์ได้เสวยเป็นพระกระยาหารเพล

ตอนค่ำ ก่อนเข้าที่พระบรรทม จะเป็นเวลาที่พระพรหมมุนี และบางครั้งพระโศภณคณาภรณ์ขึ้นเฝ้าแสดงธรรมถวาย จึงเป็นเวลาที่จะมีพระราชปฐกฐาในสิ่งที่ได้ทรงศึกษาอย่างเต็มที่ ทรงปฏิบัติทุกอย่างครบถ้วนตามแนวทางที่พระราชอุปัชฌายาจารย์ถวายแนะนำ แสดงถึงความเอาพระราชาหฤทัยใส่ในเรื่องธรรมะอย่างยิ่ง

แม้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงพระผนวชในระยะเวลานั้น พระองค์ก็ทรงปฏิบัติตามพระธรรมวินัยของสงฆ์ถูกต้องครบถ้วนบริบูรณ์ ทรงตั้งมั่นอยู่ในไตรสิกขา ได้แก่ ศีลสิกขา สมาธิสิกขา และปัญญาสิกขา ทรงพระปัญญาคุณพิจารณาธรรมให้รู้แจ้งในสังขาร ทรงบำเพ็ญพรตมัชฌิมาในเพศบรรพชิตอย่างเคร่งครัด ทรงสำรวมและมีพระราชจริยาวัตรงดงาม ทรงอุปถัมภ์พระพุทธรศาสนาทั้งทางตรงและทางอ้อม ทำให้พระพุทธรศาสนาเป็นที่สนใจและเลื่อมใสแก่ชาวไทยและชาวต่างประเทศ

นับเป็นบุญอย่างใหญ่หลวงของชาติ และประชาชนชาวไทย
 ทั้งมวล ที่ได้อยู่ภายใต้ร่มพระบารมีแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 ผู้ทรงตั้งมั่นอยู่ในทศพิธราชธรรม และทรงเป็นแบบอย่างอันเอกอุใน
 ด้านการศึกษาและปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ทรงพระชนมายุ
 ยังน้อย ดังที่เคยทราบกันมาว่า ในคราวบำเพ็ญพระราชกุศลถวาย
 พระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามา
 จิบดีนทร์ สมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช พระองค์ทรงตั้งพระราชหฤทัย
 ที่จะทรงสดับพระธรรมเทศนา และเมื่อได้ทรงพบปะพระเถรานุเถระ
 ผู้ทรงคุณด้านปริยัติและปฏิบัติหรือวิปัสสนากรรมฐาน จะมีพระราชปจฺญา
 และทรงสดับข้อธรรมนั้นเสมอ ตลอดระยะเวลาที่ทรงประทับจำพรรษา
 ปัจจุบัน

ทรงปฏิบัติสมาธิภาวนา

ในหนังสือ “ในหลวงของเรา” พระเจนยุทธนาจิรยุทธโธ (หลวงปู่ภูพาน) ให้สัมภาษณ์ในหัวข้อ “การปฏิบัติธรรมของในหลวง” ไว้เมื่อวันที่ ๑๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๒๔ ว่า

ที่ท่านประทับใจในองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพราะพระองค์ทรงประพฤติปฏิบัติทั้งทางโลก ทางธรรมอย่างสม่ำเสมอ ฆราวาสผู้มีชีวิตครองเรือนมักจะพูดว่า ไม่ค่อยมีเวลาประพฤติปฏิบัติธรรม เมื่อพระเนฯให้นั่งสมาธิ สวดมนต์ ก็มักจะบอกว่าไม่มีเวลา ติดภารกิจการทำงาน แต่เมื่อท่านได้เห็นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงมีงานที่จะต้องทำ มีโครงการที่จะต้องติดตามผลงาน พระองค์ท่าน ทรงแบ่งงาน แบ่งโครงการ และแบ่งเวลาบางส่วน ปฏิบัติในทางศาสนา โดยทรงแบ่งเวลาปฏิบัติธรรมหลังจากที่เสด็จพระราชดำเนินกลับจาก ทรงเยี่ยมเยียนและดูงานที่กำหนดไว้เสร็จสิ้นในวันหนึ่งๆ แล้ว

ก่อนที่จะทรงงานทุกครั้ง พระองค์จะเสด็จเข้าห้องสวดมนต์ ไหว้พระ แล้วทำสมาธิจิตใจให้สงบระยະหนึ่ง แล้วจึงทรงงาน พระองค์เคยมีพระราชดำรัสว่า การที่พระองค์ทรงทำเช่นนั้นนั้นรู้สีกว่างานได้ผลดี เมื่อมีสมาธิในการทำงาน งานที่ทำก็ทำได้อย่างมีระเบียบเรียบร้อย ได้คุณภาพดี จิตใจก็ปลอดโปร่งแจ่มใส

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงปฏิบัติพระองค์เช่นนี้ตลอดมา หากเป็นคนธรรมดาทำได้ไม่เกิน ๓-๔ วันก็ต้องเลิกแน่ แต่ที่พระองค์ท่านทรงปฏิบัติธรรม ประกอบด้วย พระราชจริยาวัตรที่พิเศษอีกประการหนึ่งซึ่งคนทั่วไปทำได้ยากคือ ในคืนวันอุโบสถนั้น พระองค์จะทรงรักษาอุโบสถศีลอย่างเคร่งครัด

ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ ประธานองคมนตรี ให้สัมภาษณ์ไว้ในหนังสือ “นบองค์ภูมิพล” ว่า ในด้านพุทธศาสนาเห็นได้ชัดว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงคารวะบอมน้อมแด่พระสงฆ์ ทรงได้ถามข้ออรรถข้อความ พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในโอกาสต่างๆ มักตั้งอยู่บนฐานของธรรมะของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เวลาเสด็จแปรพระราชฐานไปยังต่างจังหวัด มักเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมพระอาจารย์วัดป่ารูปต่างๆ เสมอ แสดงให้เห็นว่าทรงสนพระราชหฤทัยในธรรมะชั้นสูงชั้นปฏิบัติกรรมฐาน หม่อมเจ้าจักรพันธ์เพ็ญศิริ จักรพันธุ์ องคมนตรี (ภายหลังเมื่อถึงชีพิตักษัย ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ เป็นพระवरวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจักรพันธ์เพ็ญศิริ จักรพันธุ์) เคยประทานสัมภาษณ์ไว้ว่า ยังมีโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริโครงการหนึ่งที่ดีมาก แต่ไม่ได้ออกข่าวหรือโฆษณาใดๆ จึงไม่ค่อยมีคนรู้จักเท่าที่ควร

โครงการที่วันนี้คือการส่งเสริมสุขภาพจิต มีขึ้นตามหมู่บ้านป่าไม้หลายๆ แห่ง ที่เด่นที่สุดก็หมู่บ้านป่าไม้แม่ตะไคร้ จังหวัดเชียงใหม่

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะเสด็จพระราชดำเนินไปยัง
หมู่บ้าน ทรงทำความรู้จักคุ้นเคยกับชาวบ้าน ด้วยการพระราชทานสิ่งของ
แล้วทรงบอกให้ชาวบ้านสวดมนต์และประพฤติตนเป็นคนดี ในที่สุด
ประชาชนทั้งหมดก็หันมาประพฤติตัวดี เลิกกินเหล้าเมายา

ทรงเป็นศิษย์พระสายปฏิบัติ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสนพระราชหฤทัยในการปฏิบัติภาวนา ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระตำหนักบำเพ็ญธรรม ส่วนพระองค์ไว้ในบริเวณพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน เป็นสถานที่วิเวก เหมาะแก่การเจริญภาวนา ทรงปฏิบัติสมาธิเป็นประจำและประทับนั่งได้ครั้งละนานๆ จากความสนพระทัยในธรรมะปฏิบัตินี้ได้เสด็จพระราชดำเนินไปกราบนมัสการพระอาจารย์รูปต่างๆ เพื่อสนทนาธรรม และศึกษาธรรมะปฏิบัติอยู่เนืองๆ เช่น หลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ แห่งวัดดอยแม่ปั๋ง อ.พร้าว จ.เชียงใหม่ (ปัจจุบันมรณภาพแล้ว) หลวงปู่ขาว อนาลโย แห่งวัดถ้ำกลองเพล อ.หนองบัวลำภู จ.อุบลราชธานี (ครั้งยังไม่ยกฐานะเป็นจังหวัด ปัจจุบันหลวงปู่มรณภาพแล้ว) พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร แห่งวัดป่าอุดมสมพร อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร (ปัจจุบันมรณภาพแล้ว) พระราชนิโรธรังสีฯ (หลวงปู่เทสก์ เทสรังสี) วัดหินหมากเป้ง อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย (ปัจจุบันมรณภาพแล้ว) ท่านเจ้าคุณอุดมสังวรวิสุทธิเถระ (พระอาจารย์วัน อุตตโม) แห่งวัดถ้ำอภัยดำรงธรรม จ.สกลนคร (ปัจจุบันมรณภาพแล้ว) พระอาจารย์จวน กุลเชฏโฐ แห่งวัดภูทอก จ.หนองคาย (ปัจจุบันมรณภาพแล้ว) พระราชญาณวิสุทธิโสภณ (พระอาจารย์มหาบัว ญาณสัมปันโน) แห่งวัดป่าบ้านตาด จ.อุดรธานี พระอาจารย์แบน ธนากโร แห่งวัดดอยธรรมเจดีย์ จ.สกลนคร และพระอาจารย์ที่มีวัตรปฏิบัติน่าเลื่อมใสอีกหลายรูป

วาระแรกๆ ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปกราบนมัสการพระอาจารย์ฝั้น อาจาโร ซึ่งขณะนั้นธาตุขันธ์ท่านยังดีอยู่ และพระอาจารย์มหาบัว โดยมีสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช ครั้นยังดำรงสมณศักดิ์ พระศาสนโศภณ เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร ร่วมอยู่ด้วยเพื่อสนทนาเกี่ยวกับธรรมะปฏิบัติ ต่อมาทราบว่าได้เสด็จพระราชดำเนินไปถวายผ้าพระกฐิน ณ วัดป่าอุดมสมพร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปศึกษาธรรมะปฏิบัติกับพระอาจารย์ฝั้น ณ วัดป่าอุดมสมพร หลายครั้งด้วยความเลื่อมใสศรัทธา

เมื่อพระอาจารย์ฝั้น เข้ามาในกรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อาราธนาพระอาจารย์ฝั้นเข้าไปแสดงธรรมในพระราชฐาน บางครั้งรับสั่งสนทนากับพระอาจารย์ฝั้นอยู่จนดีมาก พระอาจารย์ฝั้นลุกขึ้นเองไม่ได้เพราะนั่งอยู่ในอิริยาบถเดียวนานเกินไป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็ทรงช่วยพยุงพระอาจารย์ฝั้นด้วยพระองค์เอง

พระอาจารย์บางรูปปรารภว่า เป็นหน้าที่ของอาจารย์ต้องไปเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวถึงในวัง ขอพระองค์ทรงอย่าได้เสด็จพระราชดำเนินมาวัดให้ลำบากพระวรกาย เพราะทรงมีพระราชภารกิจมาก ทว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงวางพระองค์เป็นศิษย์ จึงเสด็จพระราชดำเนินมากราบนมัสการพระอาจารย์เป็นการส่วนพระองค์ ด้วยทรงเป็นกษัตริย์ที่ถึงพร้อมด้วยพระคุณธรรมเปรียบเสมือนไม่มีผลตกจั่นใด สาขาย่อมน้อมอ่อนโยนฉันนั้น

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปยัง วัดหนึ่งทางอีสาน พระองค์จะไปกราบพระประธานในวัดก่อน แล้วจึงไป กราบนมัสการพระอาจารย์ที่กุฏิ เพื่อสนทนาธรรมและศึกษาธรรมะ ปฏิบัติเป็นเช่นนี้ทุกครั้ง

และหากเสด็จแปรพระราชฐานไปประทับ ณ พระตำหนักภูพาน ราชนิเวศน์ จ.สกลนคร โปรดที่จะเสด็จพระราชดำเนินไปกราบนมัสการ พระอาจารย์รูปหนึ่ง ทั้งนี้เนื่องจากวัดนั้นร่มรื่นวิเวกเหมาะแก่การ ปฏิบัติธรรม และอยู่ไม่ไกลจากพระตำหนักภูพานฯ บางครั้งพระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะประทับนั่งอยู่ที่ลานหิน ในขณะที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงพระราชดำเนินไปทอดพระเนตร สวนดอกไม้ต้นไม้อันร่มรื่น และบางครั้งสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่ทรงตามเสด็จพระราชดำเนินด้วย จะทรงกวาด บริเวณวัดเองโดยไม่ถือพระองค์

ครั้งที่เสด็จพระราชดำเนินไปกราบนมัสการและทรงศึกษาธรรมปฏิบัติกับพระอาจารย์ที่ชราภาพมากแล้ว เช่น หลวงปู่ขาว ที่วัดถ้ำกลองเพล หลวงปู่แหวน ที่วัดดอยแม่ปั๋ง และพระอาจารย์รูปอื่นๆ อีก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะทรงวางพระองค์เป็นศิษย์ ทรงประคองจุมมือพระอาจารย์เวลาเดินเป็นพระราชจริยาวัตรอันอ่อนโยนเป็นที่จับใจแก่ผู้ที่ได้พบเห็นเป็นอย่างยิ่ง

เมื่อพระเถระผู้ใหญ่อาพาธก็ทรงเป็นพระธุระ บางครั้งเสด็จพระราชดำเนินไปกราบเยี่ยมพระอาการและถวายโอสถแก่พระอาจารย์ด้วยพระองค์เอง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แพทย์หลวงไปอยู่ประจำ เพื่อถวายการปฏิบัติรักษา และเมื่อพระเถระผู้ใหญ่ที่ทรงเคารพศรัทธาและเลื่อมใสในวัตรปฏิบัติมรณภาพ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ รับพิธีการศพไว้ในพระบรมราชานุเคราะห์ และเสด็จพระราชดำเนินไปในการพระราชทานเพลิงศพ หรือสรงน้ำศพด้วยพระองค์เอง พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และพระโอรส พระธิดา

เมื่อคราวพระอาจารย์ฝั้น อาจาโร มรณภาพ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จพระราชดำเนินไปสรงน้ำศพพระอาจารย์ฝั้นที่วัดป่าอุดมสมพร ตามราชประเพณีแล้วผู้อื่นจะสรงน้ำศพอีกไม่ได้ แต่ก็พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ประชาชนสรงน้ำศพได้ ไม่ปิดกั้นศรัทธาประชาชนที่ตั้งใจมากราบนมัสการ พระอาจารย์ที่พวกเขาเคารพนับถือและศรัทธาเป็นครั้งสุดท้าย ทรงมีพระราชกระแสรับสั่งว่า

“ขออย่าได้ห้ามประชาชนสรงน้ำศพท่านอาจารย์ จงให้เขา
สรงน้ำกันต่อไปตามแต่ศรัทธา”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงปฏิบัติภาวนาได้ครั้งละนานๆ
และทรงกระทำโดยสม่ำเสมอ ทรงรักษาอุโบสถศีลอย่างเคร่งครัดใน
วันธรรมสวนะ ทุกวันจันทร์ ทรงถวายสังฆทานเป็นนิตย ด้วยตรงกับ
วันประสูติ พระราชกิจวัตรนี้ได้กระทำมานานแล้ว โดยอาราธนาพระสงฆ์
จากวัดต่างๆ มารับสังฆทานภายในพระตำหนัก

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชหฤทัยใฝ่รู้ใน
พระธรรมคำสอนของพระกัมมัฏฐาน โดยทรงบันทึกคำเทศน์ที่มี
ประโยชน์รวมทั้งหนังสือธรรมะ เพื่อพระราชทานแก่เหล่าข้าราชการ
อยู่เนืองๆ และพระราชทานคำแนะนำในการปฏิบัติภาวนา ในระหว่าง
ที่ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจน้อยใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นการประทับเป็น
เวลานานๆ ติดต่อกันหลายชั่วโมง หรือการเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยม
ราษฎรในท้องถิ่นทุรกันดาร จะทรงปฏิบัติภาวนาตลอดเวลา

เห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรวมการปฏิบัติ
ธรรมกับการประกอบพระราชกรณียกิจให้เป็นหนึ่งเดียวกัน แม้จะทรง
งานหนักเพียงใด ก็ไม่เคยว่างเว้นการปฏิบัติธรรม ทำให้การบำเพ็ญ
พระราชกรณียกิจทุกครั้ง สำเร็จลุล่วงด้วยความเรียบร้อย และเมื่อมี
อุปสรรคใดๆ ก็ทรงดำรงสติมั่น ไม่ทรงหวั่นไหวหรือสะดุ้งสะเทือน ทำให้
เจ้าหน้าที่ผู้ถวายงานใกล้ชิดได้มีโอกาสเดินตามรอยพระยุคลบาท
หลายคนกลายเป็นผู้สนใจในการศึกษาและปฏิบัติธรรม

ครั้งหนึ่ง ในการประชุมพระวิปัสสนากรรมฐาน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชปุจฉากับหลวงพ่อบุช ฐานิโย แห่งวัดป่าสาละวัน ว่า

“รู้ว่ามีอะไรเกิด แต่ไม่รู้ว่าเป็นอะไร”

หลวงพ่อบุชถวายวิไลสนาความว่า

“นั่นคือ สุดยอดของการรู้ คือ การรู้ว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดขึ้น
สิ่งนั้นย่อมดับไปเป็นธรรมดา”

ในสมัยพุทธกาล พระผู้มีพระภาคเจ้าเมื่อตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ได้เสด็จไปโปรดปัญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี เพื่อทรงประกาศธรรมที่พระองค์ตรัสรู้ ด้วยพระปัญญาอันยิ่งใหญ่ ชื่อ **ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร** โดยแสดงเรื่องหนทางสุดโต่งสองสายที่ไม่ควรประพฤติ คือ การแสวงสุขในกามคุณ อารมณ์ อันเป็นธรรมชาติของปุถุชน และการทรมาน เบียดเบียนตนให้ลำบาก มิใช่ธรรมของพระอริยะ แต่ควรเดินทางสายกลาง ประกอบด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่ การเห็นชอบ การดำริชอบ การกล่าวชอบ การกระทำชอบ การเลี้ยงชีพชอบ ความเพียรชอบ ความระลึกชอบ และความตั้งมั่นชอบ

พระพุทธองค์ทรงแสดงอริยสัจ ๔ ความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการ นั่นคือ ทุกข์ควรรู้ สมุทัยควรละ นิโรธควรทำให้แจ้ง และมรรคควรทำให้เจริญ ในขณะที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนานี้อยู่ ดวงตาเห็นธรรมได้บังเกิดขึ้นแก่ท่านโกณฑัญญะว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลล้วนมีความดับไปเป็นธรรมดา” ทำให้ท่านอัญญาโกณฑัญญะ บรรลุเป็นพระโสดาบัน และขอบรรพชาเป็นพระภิกษุสงฆ์ จึงทำให้พระพุทธศาสนาถึงพร้อมด้วยพระรัตนตรัย อันประกอบด้วย พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ในการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน การรู้เช่นนี้เป็นการรู้สภาวะธรรมโดยปรมาตถ์ คือ ไม่มีสมมติบัญญัติ จึงไม่ทราบว่ สิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้น คืออะไร มีความหมายอย่างไร เนื่องจากสติสัมปชัญญะได้เข้าไปรู้สภาวะธรรมตามความเป็นจริง ไม่ติดกับความหมายใดๆ จึงถือว่าเป็นสุดยอดของการรู้

ทรงประกาศพุทธธรรมในต่างประเทศ

เมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๐๓ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จฯ ไปยังสถาบันอนามัยแห่งชาติที่เบตเทสดา รัฐแมริแลนด์ ในวาระพิธีเปิดอาคารหลังใหม่ของกองชีววิทยามาตรฐาน ณ โอกาสนี้ นายแฟรงมิง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข ได้จัดพระกระยาหารกลางวันถวายอย่างสมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีกระแสพระราชดำรัสตอนหนึ่งว่า

“...ตามความจริง สถาบันนี้ กำลังทำสงคราม ซึ่งเป็นสงครามร้อน มิใช่สงครามเย็น สงครามที่ต่อสู้กับโรคร้ายไข้เจ็บ เพื่อประโยชน์แก่มวลมนุษยชาติ... ดังนั้นขอให้เราแสดงความยินดีต่อสถาบัน ในการที่ได้มีอาวุธอันทันสมัยเพิ่มขึ้น ในการต่อสู้กับโรคร้ายไข้เจ็บนี้

เมื่อข้าพเจ้าได้ตอบรับคำเชิญอันมีไมตรีจิตของท่านนั้น ข้าพเจ้าได้ระลึกถึงพระธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเมื่อแปลแล้วจะได้ความว่า **ความไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ**

ในประเทศของข้าพเจ้าเอง เราก็ได้พยายามกระทำทุกสิ่งทุกอย่างที่จะทำได้ เพื่อปราบปรามโรคร้ายไข้เจ็บ แต่เนื่องจากงบประมาณแผ่นดินของเรามีไม่พอในขณะนี้ เราจึงไม่สามารถจะทำอะไรได้มากนักทั้งในด้านการป้องกันและการบำบัด...”

พระราชทานสัมภาษณ์ผู้สื่อข่าวทีวี ว่า “ธรรมะแห่งพุทธศาสนาเป็นสัจจะที่แข็งแกร่ง”

เมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๐๓ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานสัมภาษณ์แก่ผู้สื่อข่าวทางทีวีสถานี N.B.C. คือองค์การกระจายเสียงแห่งสหรัฐอเมริกา และองค์การนี้แพร่ภาพทั่วประเทศ มีผู้ชมราว ๒๐ ล้านคน มีพระราชดำรัสถึงความจำเป็นที่ชาติเสรีจะต้องร่วมมือเพื่อป้องกันภัยอันตรายร่วมกัน การพัฒนาเศรษฐกิจในประเทศไทย ต้องอาศัยการลงทุนจากต่างประเทศ และรัฐบาลไทยได้ตั้งกรรมการลงทุนฯ เพื่ออำนวยความสะดวกและความมั่นคงอยู่แล้ว

นักข่าวทีวีคนหนึ่งกราบบังคมทูลถามถึงวัฒนธรรมตะวันตกที่แพร่เข้ามาสู่ประเทศไทยนั้น จะมีผลกระทบกระเทือนต่อวัฒนธรรมไทยอย่างไรบ้าง มีพระราชดำรัสตอบว่า

“วัฒนธรรมตะวันตกนั้น ถ้าจะปล่อยให้ไหลบ่าเข้ามาโดยขาดความระมัดระวังก็อาจจะเป็นภัยแก่วัฒนธรรมดั้งเดิม แต่ในขณะนี้ทั้งทางรัฐบาลและประชาชนไทยได้ตระหนักและระมัดระวังอยู่แล้ว”

ผู้สัมภาษณ์ได้กราบบังคมทูลถามว่า วัฒนธรรมจากตะวันตกกระทบกระเทือนธรรมะแห่งพระพุทธศาสนาหรือไม่ มีกระแสพระราชดำรัสตอบว่า

“ธรรมะแห่งพระพุทธศาสนาเป็นสัจจะที่แข็งแกร่ง ไม่มีสิ่งใด
ที่ทำลายได้ แต่คนที่ลุ่มหลงในวัฏวนธรรมอย่างอื่น อาจจะลี้มธรรมะ
เสียได้ชั่วครั้งชั่วคราว จึงเป็นเรื่องที่ควรระวัง”

“ตนนั้นแหละเป็นที่พึ่งแห่งตน”

จากกระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวต่อ
รัฐสภาของสหรัฐอเมริกา ความตอนหนึ่งซึ่งพระองค์ได้แทรกพุทธธรรม
สำคัญๆ ไว้หลายประการล้วนน่าสนใจยิ่งว่า

“ข้าพเจ้ามีความปลาบปลื้ม และรู้สึกเป็นเกียรติ ที่ได้มาปราศรัย
กับท่านในอาคารที่สง่างามนี้ ซึ่งเป็นสถานที่ของการตัดสินใจที่หนักหน่วง
หลายครั้งหลายคราในประวัติศาสตร์ของประเทศที่ใหญ่หลวงของท่าน
และข้าพเจ้า อาจจะสามารถกล่าวได้ว่าของโลกด้วย

ประการหนึ่งก็คือ นานมาแล้วข้าพเจ้าประสงค์ที่จะได้เห็นและ
ได้เรียนรู้ประเทศของท่านให้มากยิ่งขึ้น เมื่อข้าพเจ้าได้ทราบถึงความ
ไม่อดกลั้น และความกตัญญูที่มีอยู่ในหลายภาคของโลก เมื่อข้าพเจ้าใคร่
จะทราบว่า ไฉนในประเทศนี้ ประชาชนเป็นล้านๆ คน ซึ่งมีเผ่าพันธุ์
ประเพณีและความเชื่อถือในศาสนาแตกต่างกัน จึงมีชีวิตอยู่ร่วมกัน
ได้อย่างเสรีและปรองดองกันอย่างผาสุก จึงเห็นพ้องต้องกันในกรณี
สำคัญๆ เกี่ยวกับกิจการที่สลับซับซ้อนของโลก และเมื่อกล่าวสั้นๆ
ก็คือว่า ไฉนจึงต่างอดกลั้นให้แก่กันและกันได้

การช่วยเหลือของอเมริกันนั้น เป็นการช่วยให้ไทยได้บรรลุตาม
ความมุ่งหมายด้วยความพากเพียรของตนเอง ข้าพเจ้าเห็นว่าไม่จำเป็น
จะต้องกล่าวว่า หลักการอันนี้ เป็นสิ่งที่เราเห็นด้วยอย่างจริงจัง

ความจริงในพระพุทธรูปโอวาทของสมเด็จพระสันตปาปาเจ้าของเรา
ก็มีอยู่แล้วว่า **ตนนั้นแหละเป็นที่พึ่งแห่งตน**

เราขอขอบคุณในความช่วยเหลือของอเมริกา แต่เราตั้งใจไว้ว่า
เราคงจะทำได้เองโดยไม่ต้องใช้ความช่วยเหลือนี้..."

ประวัติศาสตร์ของทั้งสองชาติจะต้องจดจำรำลึกกระแสพระราช
ดำรัสอันอบอุ่นด้วยรสหอมของพุทธธรรมอันประเสริฐไว้ชั่วกาลนาน

นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเน้นเรื่องการ
ศึกษาและปฏิบัติธรรมในหมู่ประชาชนชาวไทย ดังปรากฏในพระบรม
ราโชวาท และพระราชดำรัสที่พระราชทานในวาระต่างๆ นับเป็น
พระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อมหาที่เปรียบมิได้

การศึกษาและปฏิบัติธรรมะขั้นพื้นฐาน

“...การปฏิบัติส่งเสริมและทำนุบำรุงพระศาสนานั้น แม้จะมี
แง่มุมและรายละเอียดในเนื้อหา การปฏิบัติ ข้อปฏิบัติ หรือในวิธี
ปฏิบัติ อย่างไรก็ตาม ท่านทั้งหลายไม่ควรจะทิ้งหลักการข้อสำคัญที่ว่า
เราจำเป็นต้องส่งเสริมการศึกษาและปฏิบัติธรรมะขั้นพื้นฐานให้มาก
ทั้งนี้เพราะธรรมะขั้นพื้นฐานนั้น คนทั่วไปเรียนรู้ได้ง่าย เข้าใจได้ชัด
และปฏิบัติได้ผล ซึ่งย่อมทำให้เขาเหล่านั้นเห็นประโยชน์ของพระศาสนา
ว่าเมื่อได้เรียนรู้ได้ง่าย และปฏิบัติตามธรรมเนียมปฏิบัติแม้เพียงเบื้องต้น
เท่านั้น ก็ยังได้รับประโยชน์ คือมีความสุขความเจริญ ความร่มเย็น
ขึ้นมาในกาย ในใจ ในการครองชีวิต ตลอดถึงกิจการงาน ดังนี้
ก็จะพอใจเรียนรู้และปฏิบัติธรรมกันหนักแน่นยิ่งขึ้น และแพร่หลาย
กว้างขวางยิ่งขึ้น

เมื่อชาวพุทธรู้ธรรมะ ปฏิบัติธรรมะกันอย่างถูกต้องทั่วถึง
มากขึ้น การปฏิบัติบ่อนเบียนพระศาสนาให้เศร้าหมองก็จะลดน้อยลง
และพระศาสนาก็จะเจริญมั่นคงขึ้น เพราะชาวพุทธเราร่วมกันทำนุบำรุง
โดยประการดังกล่าวนี้อ...”

พระบรมราชาวาท พระราชทานในการเปิดประชุมใหญ่ของ
สมาคมพุทธศาสนาทั่วราชอาณาจักร

“ควรพยายามเน้นการศึกษาปฏิบัติธรรมขั้นพื้นฐานให้ยิ่งกว่าอื่น เพราะคนทั่วไปต้องการที่จะเรียนรู้ได้ง่าย เข้าใจได้ชัด ปฏิบัติได้สะดวก เมื่อประโยชน์แห่งการปฏิบัติธรรมเกิดขึ้นแล้ว เขาก็จะพึงพอใจและ ขวนขวายศึกษาปฏิบัติให้สูงขึ้นไปเอง และเมื่อชาวพุทธรู้ธรรมะ ปฏิบัติธรรมะกันอย่างถูกต้องทั่วถึงมากขึ้นดังนี้ การบ่อนเบี้ยงพระศาสนา ก็จะลดน้อยถอยลง พระศาสนาก็จะเจริญมั่นคงตามที่ท่านทั้งหลายปรารถนา”

“การปฏิบัติธรรมนั้นต้องเริ่มต้นด้วยความอยากที่จะปฏิบัติธรรม เมื่ออยากที่จะปฏิบัติก็จะเริ่มสนใจ เมื่อเริ่มสนใจก็เริ่มทำได้แล้ว เมื่อเริ่มทำแล้วก็ต้องมีความพอใจ (คือฉันทะ) ในการทำหรือในการปฏิบัติ เมื่อมีความพอใจแล้วก็ต้องมีความเพียรพยายาม (วิริยะ) ความอดทน (ขันติ) ควบคู่กันไปด้วย ในความเพียรพยายามและความอดทนนั้น ก็จะต้องมีการเอาใจใส่ติดตามอยู่ตลอดเวลา ว่าการปฏิบัติของเราไปถึงไหนด้วย แล้วการปฏิบัติของเราก็จะก้าวหน้าไปเรื่อยๆ จนบรรลุความสำเร็จได้ แนวการปฏิบัติเช่นนี้ไม่ใช่เฉพาะในการปฏิบัติพระพุทธศาสนาเท่านั้น แม้ในงานอื่นๆ ทุกอย่างก็ใช้ได้ เพราะว่าไม่มีอุปสรรคใดๆ ที่จะข้ามไม่ได้ ถ้ามีความเพียรพยายาม ความอดทน และความเอาใจใส่”

“การทำนุบำรุงและส่งเสริมศาสนานั้น ไม่มีทางใดจะดี จะตรงจะสำคัญยิ่งไปกว่าการธำรงรักษาความบริสุทธิ์บริบูรณ์ของพระธรรมวินัย ทั้งในด้านปริยัติและในด้านปฏิบัติ การส่งเสริมศีลธรรมจรรยาของประชาชนควรจะคำนึงถึงพื้นฐานความรู้ และอัธยาศัยของบุคคลแต่ละคน แต่ละหมู่เหล่าเป็นพิเศษต้องฉลาดเลือกข้อธรรมะที่เหมาะสมแก่พื้นฐานดังกล่าวและที่จะช่วยเขาให้ได้รับประโยชน์จริงๆ นำมาอธิบายแนะนำให้ปฏิบัติเพื่อผลที่รับนั้นจะทำให้เขาบังเกิดความศรัทธาและพอใจในความดี แล้วน้อมนำมาปฏิบัติให้ยิ่งขึ้นหนักแน่นขึ้นด้วยตนเอง”

๒

พระราชปฐชา

พระราชปূจณา

พระราชปূจณากับพระพรหมมุนี ในขณะที่ทรงพระผนวช
เมื่อวันที่ ๒๙ ตุลาคม และวันที่ ๓๐ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๙๙

พระราชปূจณาที่ ๑ ทำไมจึงเรียกพระองค์ว่า “พระภิกษุพระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว”

พระพรหมมุนีถวายเป็นสังฆทาน...ความว่า

ทางธรรมะเรียกว่า สมมติซ้อนสมมติ ลัทธิจะ
ซ้อนลัทธิจะ ความเป็นพระเจ้าแผ่นดินก็เป็น

สมมติอย่างหนึ่ง เรียกว่า สมมติเทพ ความ
เป็นภิกษุก็เป็นสมมติอย่างหนึ่งซ้อนขึ้นใน
สมมติเทพ ในการเช่นนี้ผู้ปฏิบัติต้องปฏิบัติ
ให้เหมาะสมกับสมมตินั้นๆ เช่น เมื่อได้รับ
สมมติเป็นพระภิกษุแล้ว ก็ต้องปฏิบัติตาม
สิกขาบทของพระภิกษุโดยเคร่งครัดจักปฏิบัติ
แต่หน้าที่สมมติเทพอย่างเดียวไม่ได้ แต่ถ้า
หน้าที่ของสมมติเทพไม่ขัดกับสิกขาบทวินัยก็
อาศัยได้...

พระราชปณิธาที่ ๒

ทำไมบางคนสร้างกรรมในชาติไว้มากจึงไม่
ได้รับผลของกรรมนั้น กลับเจริญมีความสุข
อยู่ได้

พระพรหมมุนีถวายเป็นวิสัชนา...ความว่า

ที่เขายังมีความเจริญและมีความสุขอยู่ ก็เพราะ
กรรมชั่วที่ทำนั้นยังไม่ให้ผล ถึงกระนั้นบุคคล
ผู้ทำกรรมชั่วย่อมจะได้รับความเดือดร้อนในใจ
ภายหลัง ที่เรียกว่า “วิปถีสาร” บางกรณีก็
อาศัยผลของกรรมที่สร้างแต่ปางก่อน...

พระราชปณิธานที่ ๓ ทำอย่างไรจะระลึกได้ซึ่งชาติก่อนและชาติหน้า

พระพรหมมุนีถวายเป็นวิทยาสนา...ความว่า

จะต้องบำเพ็ญตนเองให้สูงขึ้นในการปฏิบัติ
ธรรมและอบรมจิตใจของตนเองให้สูงขึ้น
เรื่อยๆ เป็นลำดับไป เช่น เด็กๆ ระลึกหรือ
จำวันก่อนไปไม่ได้ ครั้นเจริญวัยก็จำเหตุการณ์
ได้บ้าง และเห็นกาลในอนาคตบ้าง เมื่อเจริญ
เต็มที่แล้วก็เห็นทั้งเหตุในอดีต และอนาคต
อันไกล

พระราชปณิธานที่ ๔

การที่มีคนป่าวข่าวทำให้เสียชื่อเสียงและอาจ
ได้รับผลสะท้อนถึงฐานะครอบครัวตลอดจน
ญาติพี่น้องตระกูล สมควรที่สมณเพศและ
คฤหัสถ์จะปฏิบัติตนเช่นไร

พระพรหมมุนีถวายเป็นวิทยาสนา...ความว่า

ทางสมณเพศ จงกระทำความดีต่อไป ความจริง
ย่อมหนีความจริงไม่พ้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้า
ก็ประทานโอกาสให้แก้ตัว เช่น พระภิกษุถูก
ใส่ความ ก็มีโอกาสแก้ตัวได้ ทางด้านคฤหัสถ์
ถ้าจะฟ้องร้องขอความเป็นธรรมจากศาลก็
ไม่ผิด แต่ถ้าตั้งใจปฏิบัติชอบต่อไปโดยไม่
สะทกสะท้านต่อการใส่ความ นานเข้าก็จะมี
คนเห็นความดีความชอบเรา จะถือเป็นกรรม
ก็ได้ เป็นเรื่องของสังขาร ส่วนเหตุคือ คนอื่น
ปรุ้งแต่งเป็นเรื่องเป็นราว

พระราชปณิธานกับหลวงปู่ฝั้น อาจาโร

ณ วัดป่าอุดมสมพร อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร

[illegible]

หลวงปู่ฝัน : ให้เข้าหาพระศาสนา เพราะศาสนาสอนให้ละชั่ว
กระทำความดี ทำใจให้ผ่องใส

พระราชปณิธา :

คนส่วนมากทำดี คนส่วนน้อยทำชั่ว จะทำให้
คนส่วนมากเดือดร้อนไหม ทำอย่างไรจึงจะ
แก้ไขได้

หลวงปู่ฝั้น :

ขอถวายพระพร ทุกวันนี้คนไม่รู้ศาสนา จึง
เบียดเบียนกัน ถ้าคนเรานึกถึงตนแล้วก็ไม่
เบียดเบียนกัน เพราะต้องการความสุขความ
เจริญ คนอื่นก็เช่นกัน คนทุกวันนี้เข้าใจว่า
ศาสนาอยู่กับวัด อยู่ในตู้ ในหีบ ในใบลาน
อยู่กับพระพุทธรูปประเทศอินเดียโน่น จึงไม่
สนใจ บ้านเมืองจึงเดือดร้อนวุ่นวาย มองหน้า
กันไม่ได้ ถ้าคนเราถือกันเป็นบิดามารดา เป็นพี่
เป็นน้องกันแล้วก็สบาย ไปมาหาสู่กันได้เพราะ
ใจเราไม่มีเวร เวกี่ไม่มีใจ เราไม่มีกรรม กรรม
ก็ไม่มี ฉะนั้น ให้มีพรหมวิหารธรรม อย่าง
มหาบพิตรเสด็จมานี้ ทุกอย่างเรียบร้อยหมด

พระราชปณิธานกับพระอาจารย์สมชาย ฐิตวิริโย ณ วัดเขาสุกิม อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี

พระราชปณิธาน : ผู้คนเขามาวัดทำไมกัน

พระอาจารย์สมชาย : ผู้มาวัดด้วยเหตุต่างๆ กัน บางคนเป็นคนดีอยู่แล้ว มาวัดด้วยมุ่งทำความดีให้มากขึ้น ด้วยการถือศีลภาวนา บ้างอยากรู้ทางวัดเขาทำอะไรกัน จะมาช่วยวัดด้วยความตั้งใจจริง เพราะเห็นว่าเมื่ออยู่บ้านก็ไม่มีอะไรที่จะต้องทำ บางคนก็มาด้วยเหตุที่ว่อยู่บ้านมีแต่ปัญหาล้วนแล้วแต่น่าเบื่อ มาวัดหาความสงบดีกว่า มาวัดทำให้สบายใจ

พระราชปณิธาน : ที่ว่าชาวบ้านเขาเบื่อหน่าย เขาเบื่ออะไรกัน

พระอาจารย์สมชาย : การเบื่อหน่ายของชาวบ้านมีสองอย่าง บางคนเบื่อการงานที่จำเจก็หาเวลามาวัด เพื่อพักผ่อน บ้างเห็นว่าการเป็นอยู่ทางโลกนั้น ถึงจะมั่งมีสามารถหาความสุขได้ทุกอย่างก็จริง ล้วนแต่เป็นความสุขชั่วคราว ไม่ใช่ความสุขที่แท้จริง เหมือนความสุขทางธรรม บ้างว่าเกิดมาแล้วก็หนีความตายไม่พ้น ก่อนจะตายก็ควรทำอะไรๆ อันเป็นเหตุให้ตายดี มีความสุขก็มี

พระราชปูจฉา : การสอนให้คนนึกถึงความตายนั้้น หากสอน
ไม่ตี่แล้ว ก็เป็นเหตุให้เกิดความเกียจคร้าน
ในการหาเลี้ยงชีพ กลายเป็นคนจนเป็นภาระ
ของสังคม ดังนั้นต้องระวังในเรื่องการสอน

พระอาจารย์สมชาย : โดยปกติพระจะสอนให้เห็นโทษของความ
มัวเมา ก่อให้เกิดความเห็นผิดเป็นชอบ จึงต้อง
สอนให้เห็นในทางที่ถูกต้องก่อน เช่น

- ก. อย่ามัวเมาในวัยว้ายังเป็นหนุ่มเป็นสาวอยู่
- ข. อย่ามัวเมาในความไม่มีโรคมาเบียดเบียน
- ค. อย่ามัวเมาในชีวิตว่าเวลาของเรายังมีอยู่

ด้วยเหตุนี้ จึงสอนให้ทุกคนนึกถึงความตาย ถ้า
ไม่สอนให้เขาเข้าใจในทางถูกต้องแล้วกลับจะ
เป็นผลร้ายดังพระราชปูจฉาโดยแท้ การเจริญ
มรณสตินั้้น ขึ้นต้นเพื่อให้รู้ว่าทุกคนหนีความ
ตายไม่พ้น ไม่ว่าจะเป็นคนมีคณจน มีความตาย
เหมือนกันทั้งนั้น สำหรับผู้ทำการภาวนาเจริญ
กรรมฐาน เพื่อให้นิรอรณ์สงบ ก็จำเป็นต้อง
พิจารณาเป็นอย่่างๆ ไป ความตาย คือ นาย
เพชรฆาต ความตาย คือ ต้องพลัดพรากจาก
สมบัติทุกอย่าง ชีวิตเป็นของที่กำหนดเอาเองว่า
อายุเท่านี้เท่านี้จะตายก็กำหนดไม่ได้ ทั้งนี้
เพื่อรู้ตามความเป็นจริง ว่าชีวิตเป็นของน้อย
จะตายเมื่อไรไม่มีใครรู้ได้ ขอถวายพระพร

พระราชูปถัมภ์หลวงปู่ดุลย์ อตุโล ณ วัดบูรพาราม อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

เมื่อวันที่ ๑๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๒๒

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จฯ ไปทรงเยี่ยมหลวงปู่เป็นการส่วนพระองค์ เมื่อทั้งสองพระองค์มีพระราชปฏิสันถารถามถึงสุขภาพอนามัยและการอยู่สำราญแห่งอริยาบถของหลวงปู่ ตลอดจนถึงทรงสนทนาศรัทธากับหลวงปู่แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชูปถัมภ์ว่า

พระราชปณิธา : หลวงปู่ การละกิเลส นั้น ควรละกิเลสอะไร
ก่อน

หลวงปู่ดุลย์ : กิเลสทั้งหมดเกิดรวมอยู่ที่จิต ให้เพ่งมองดู
ที่จิต อันไหนเกิดก่อน ให้ละอันนั้นก่อน

พระราชกรณียกิจในการทรงเยี่ยมแล้ว เมื่อจะเสด็จฯ กลับ มีพระราช
ดำรัสประโยคสุดท้ายว่า

“ขออาราธนาหลวงปู่ให้ดำรงขันธอยู่เกิน
ร้อยปี เพื่อเป็นที่เคารพนับถือของปวงชน
ทั่วไป หลวงปู่รับได้ไหม”

ทั้งๆ ที่พระราชดำรัสนี้เป็นสัมมาวาจากรรม ทรงถวายพรแก่หลวงปู่โดย
พระราชอัธยาศัย หลวงปู่ก็ไม่กล่าวรับ และไม่อาจฝืนสังขาร จึงถวาย
พระพรว่า

หลวงปู่ดุลย์ : อาตมภาพรับไม่ได้หรอก แล้วแต่สังขารเขาจะ
เป็นไปของเขาเอง

พระราชปุจฉากับหลวงพ่อกะเกษม เขมโก
ณ วัดคดึกเชียงม้น อำเภอมือง จ้งหวัดล่ำปำง

พระราชปุจฉา : หลวงพ่อประจำอยู่วัดนี้หรือ

หลวงพ่อกะเกษม : ขอถวำพระพร อำตมำประจำอยู่วัสุสำน
ไตรลัษณ

พระราชปณิธา : อยากไปหาหลวงพ่เหมือนกัน แต่หาเวลา
ไม่ค่อยได้ ได้ทราบว่ เข้าพบหลวงพ่อยาก

หลวงพ่เกษม : พระราชเสด็จไปป้เข้าเป็นการไม่สะดวก เพราะ
สถานที่ไม่เรียบร้อย อาตมภาพจึงมารอรับเสด็จ
ที่นี่ ขอถวายพระพร มหาบพิตรสบายดีหรือ

พระราชดำรัส : สบายดี

หลวงพ่เกษม : ขอถวายพระพร มหาบพิตรพระชนมายุเท่าไร

พระราชดำรัส : ได้ ๕๐ ปี

หลวงพ่เกษม : อาตมภาพได้ ๖๗ ปี

พระราชดำรัส : หลวงพ่อยู่ตามป่ามีความสงบ ย่อมจะมี
โอกาสปฏิบัติธรรมได้

หลวงพ่เกษม : ขอถวายพระพร อาจจะเป็นอย่างนั้นก็ได้
เพราะอยู่ป่าไม่มีการกิจอย่างอื่น แต่ก็ขึ้นอยู่กับ
ศีลบริสุทธิ์ด้วย เพราะเมื่อศีลบริสุทธิ์จิตใจ
ไม่ฟุ้งซ่าน นิเวศน์ไม่ครอบงำก็ปฏิบัติได้

พระราชปจณา : การปฏิบัติอย่างพระมีเวลามากย่อมจะได้ผลเร็ว ส่วนผู้ที่มีเวลาน้อยมีภารกิจมาก จะปฏิบัติอย่างหลวงพ่อก็ไม่อาจทำได้ แล้วจะมีวิธีปฏิบัติอย่างไร เราจะหันแลกลช่วงเวลาช่วงเข้าให้สั้นเข้าจะได้ไหม คือ ซอยเวลาออกจากหนึ่งชั่วโมงเป็นครึ่งชั่วโมง จากครึ่งชั่วโมงเป็นสิบนาที หรือห้านาที แต่ให้ได้ผล คือ ได้รับความสุขเท่ากัน ยกตัวอย่างเช่น นั่งรถยนต์จากเชียงใหม่มาลำปางก็สามารถปฏิบัติได้หรือระหว่างที่มาอยู่ในพิธีนี้มีช่วงที่ว่างอยู่ก็ปฏิบัติเป็นระยะไป อย่างนี้จะถูกหรือเปล่านั้นไม่ทราบ อยากจะเรียนถาม

หลวงพ่อกษม : ขอถวายพระพร จะปฏิบัติอย่างนั้นก็ได้ ถ้าแบ่งเวลาได้

พระราชปจณา : ไม่ถึงกับแบ่งเวลาต่างหากออกมาทีเดียวก็อาศัยเวลาขณะที่ออกมาทำงานอย่างอื่นอยู่นั้นแหละ ได้หรือไม่ คือ ใช้สติอยู่ทุกขณะจิตที่เกิดดับ ทำงานด้วยความรอบคอบให้สติตั้งอยู่ตลอดเวลา

หลวงพ่อกษม : ขอถวายพระพร มหาบพิตรทรงปฏิบัติอย่างนั้น
ถูกแล้ว การที่มหาบพิตรเสด็จพระราชดำเนิน
มาปฏิบัติงานอย่างนี้ ก็เรียกว่าได้ทรงเจริญ
เมตตาในพรหมวิหารอยู่

พระราชปจฉา : ก็คิดว่าเป็นอย่างนั้น เช่นว่ามาดตุณนิมิตนี้
ก็ถือว่าเป็นการปฏิบัติธรรม และเมื่อได้โอกาส
ได้เรียนถามพระสงฆ์ว่า การปฏิบัติธรรมเป็น
ระยะเวลาสั้นๆ เป็นตอนๆ อย่างนี้จะได้ผล
ไหม อุปมาเหมือนช่างทาสีผนังโบสถ์ เขาทา
ทางนี้ดีแล้วพัก ทาทางโน้นดีแล้วพัก ทำอยู่
อย่างนี้ก็เสร็จได้ แต่ต้องใช้เวลาหน่อย จึง
อยากเรียนถามว่าปฏิบัติอย่างนี้ จะมีผลสำเร็จ
ไหม

หลวงพ่อกษม : ปฏิบัติอย่างนั้นก็ได้โดยอาศัยหลัก ๓ อย่าง
คือ มีศีลบริสุทธิ ทำบุญในชาติปางก่อนไว้มาก
มีบาปน้อย ขอถวายพระพร

พระราชปฐจา กับหลวงพ่พุทธ ฐานิโย

ณ วัดป่าสาลวัน อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

พระราชปฐจา : คำว่า ภาวนา และ บริกรรม ต่างกันอย่างไร
ขอรับ คือเคยฟังพระเถระผู้ใหญ่บอกว่า การ
ภาวนานี้ ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหน แม้ไม่อยู่ในสมาธิ
แม้ทำอะไร ก็สามารถทำได้อยู่ได้ตลอดเวลา
ใช้ใหม่ขอรับ

หลวงพ่อบุญ :

ใช่แล้ว คำว่า ภาวนา กับ บริกรรม มีต่างกัน
ภาวนา หมายถึง การอบรมคุณงามความดีให้
เกิดขึ้น เป็นสมบัติของผู้อบรม เช่น อบรมใจ
ให้มีความเลื่อมใสในการบำเพ็ญภาวนา ก็ได้
ชื่อว่า ภาวนา แต่บริกรรมนั้น หมายถึง จิต
ของผู้ปฏิบัตินี้กอยู่ในคำใดคำหนึ่งโดยเฉพาะ
เช่น พุทโธ เป็นต้น ซ้ำๆ อยู่ในคำเดียวเรียก
ว่า “บริกรรม” บริกรรมก็คือส่วนของภาวนา
นั่นเอง

หลวงพ่อบุญ :

เมื่อตะกี้ได้ถามอะไรอาตมาอีก

พระราชปูลง :

ภาวนาทำได้ตลอดเวลาทุกสถานที่หรือไม่

หลวงพ่อบุญ :

การภาวนานี้ทำได้ตลอดเวลา ทุกที่ ทุกสถานที่
ไม่เลือกกาล ไม่เลือกเวลา เช่นอย่างภาวนาใน
ชั้นบริกรรมภาวนา เช่น ภาวนา พุทโธ พุทโธ
พุทโธ ยืน เดิน นั่ง นอน กิน ดื่ม ทำ พูด คิด
ตลอดทุกอิริยาบถ บริกรรมภาวนาพุทโธ พุทโธ
ได้ ที่นี้ถ้าหากว่าไม่นึกบริกรรมภาวนา พุทโธ
การกำหนดรู้ทุกอิริยาบถ คือ ยืน เดิน นั่ง

นอน กิน ทำ พูด คิด รู้อยู่ตลอดเวลา อันนี้
เป็นการภาวนา จุดมุ่งหมายของการภาวนา
หรือปริกรรมภาวนา ก็อยู่ที่ความต้องการความ
มีสติสัมปชัญญะ มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์
ดีแล้ว จิตก็มีสมรรถภาพในการคุ้มครองตัวเอง
ให้ยืนยงอยู่ในความเป็นอิสระภาพ ถึงแม้ว่า
จะไม่เป็นอิสระภาพโดยเด็ดขาดทุกอย่างก็ตาม
ตราบไต่ที่จิตยังตกอยู่ในอำนาจของอารมณ์
กิเลสและสิ่งแวดล้อม จิตก็รู้ว่ายังหย่อน
สมรรถภาพ อยู่ในอำนาจของสิ่งแวดล้อม จิต
ก็ย่อมรู้ การปริกรรมภาวนา บางท่านเมื่อจิต
ไม่ตรงกับนิสัยปริกรรมภาวนาเป็นปีๆ จิตไม่
สงบก็มีอุปายที่จะปฏิบัติได้ คือ ต้องกำหนด
รู้ดูความคิดของตนเองตลอดเวลาว่าเราคิด
อะไรก็รู้ สิ่งที่เราคิดมันหายไปก็รู้ อันใหม่เกิดขึ้น
มาก็รู้ กำหนดรู้ตามไปเรื่อยๆ เมื่อจิตมีสติ
กำหนดตามรู้ความคิด กำหนดทันความคิด
ของจิตเมื่อใด เมื่อนั้นจิตจะสงบเป็นสมาธิได้

พระราชปฐมา :

คำว่า วิญญูญาณ หมายความว่า “ธาตุรู้”
ไซ้ไหมขอรับ

หลวงพ่อบุญ :

คำว่า วิญญาณ คือ “ธาตุรู้” วิญญาณใน
เบญจขันธ์หมายถึง วิญญาณรู้จากของ ๒
อย่างกระทบกัน เช่น ตากับรูปกระทบกัน
เกิดภูมิรู้ขึ้น เรียกว่า จักขุวิญญาณ เสี่ยงกับ
หูกระทบกัน เกิดภูมิรู้ขึ้น เรียกว่า โสตวิญญาณ
กลิ่นกับจมูกกระทบกัน เกิดภูมิรู้ เรียกว่า ฆาน
วิญญาณ ลิ้นกับรสกระทบกัน เกิดภูมิรู้
เรียกว่า ชิวหาวิญญาณ กายกับสิ่งสัมผัส
กระทบกัน เกิดภูมิรู้ขึ้นเรียกว่า กายวิญญาณ
จิตนึกคิดอารมณ์เกิดภูมิรู้ขึ้น เรียกว่า มโน
วิญญาณ อันเป็นวิญญาณในขันธ์ ๕ ที่นี้
วิญญาณในปฏิจจสมุปบาท หมายถึง ปฏิสมาธิ
วิญญาณ คือ วิญญาณรู้ผิด รู้เกิด

พระราชปุจฉา :

พอจิตหนึ่ง ลมหายใจจะหายไป และคำภวานา
ก็หายไปพร้อมกัน แต่รู้สึกเช่นนี้เพียงเดียว
เดียวก็หายไป ควรจะอย่างไรต่อไป

หลวงพ่อบุญ :

เมื่อจิตสงบนิ่งลงไปแล้ว จิตจะสงบละเอียดไป
ถึงจุดที่เรียกว่า “อัปปนาสมาธิ” ลมหายใจก็
ทำท่าจะหายขาดไป คำภวานาก็หายไป พอรู้สึก
ว่ามีอาการเป็นอย่างนี้เกิดขึ้น ก็เกิดอาการตกใจ

แล้วจิตก็ถอนจากสมาธิ เมื่อจิตถอนออกจากสมาธิแล้ว เกิดความรู้สึกตัวขึ้นมา ถ้ายังเสียดายความเป็นของจิตในขณะนั้น ให้กำหนดจิตพิจารณาใหม่ จนกว่าจิตจะสงบลงไปจนกว่าลมหายใจจะหายขาดไปคำภาวนาจะหายไป ถ้าตอนนี้เราไม่เกิดเอะใจ หรือเปลี่ยนใจขึ้นมาก่อน จิตจะสงบนิ่งละเอียดลงไปกว่านั้น ในที่สุดจิตก็จะเข้าสู่อัปปนาสมาธิอยู่ในขั้นตัวก็หายไปหมด ยังเหลือแต่จิตรู้สงบสว่างอยู่อย่างเดียว ร่างกายตัวตนไม่ปรากฏ แต่ถ้าไม่ทำอย่างนั้น เมื่อลมหายใจหายขาดไปคำภาวนาก็จะหายไป แล้วก็จะรู้สึกตัวขึ้นมาเลื่อนให้จิตมาพิจารณา พิจารณาโดยเพ่งกำหนดลงที่ใดที่หนึ่ง จะบริเวณร่างกายลงที่ใดที่หนึ่ง จะบริเวณร่างกายส่วนใดส่วนหนึ่ง เช่น กระดูก พิจารณาจนจิตเห็นกระดูกแต่ตายังไม่เห็นก่อน ให้พิจารณาจนจิตสงบเห็นกระดูกชัดเจน ในทำนองนี้จะทำให้จิตเป็นสมถกรรมฐานเร็วขึ้น ซึ่งเคยมีตัวอย่างครูบาอาจารย์ให้คำแนะนำกันมา คือ ท่านอาจารย์รูปหนึ่งภาวนาพุทโธมาถึง ๖ ปี จิตสงบลงไป แต่ทำท่าว่าลมหายใจจะหายขาดไป คำภาวนาก็หายไป แล้ว

สมาธิก็ถอนออก จิตไม่ถึงความสงบสักที
อาจารย์รูปนี้จึงไปถามอาจารย์อีกรูปหนึ่ง ซึ่ง
อาจารย์รูปนี้เป็นชีผ้าขาวไม่ได้บวชเป็นเณร
ว่า “ทำอย่างไรจิตมันจะสงบดีๆ สักที” อาจารย์
รูปนั้นก็ให้คำแนะนำว่า “ให้เพ่งลงที่หน้าอก
พิจารณาให้เห็นกระดูก โดยพิจารณาลอกหนัง
ออก แล้วจึงจ้องจิตบริกรรมภาวนาลงไปว่า
อัฐิ อัฐิ อัฐิ” อาจารย์ที่ถามจึงนำวิธีการนี้ไป
ปฏิบัติ ก็เกิดจิตสงบเป็นสมาธิ ในครั้งแรก
ก็มองเห็นเศษกระดูกตรงนั้น จิตมันก็นิ่งจ้อง
อยู่ตรงนั้น และผลสุดท้ายก็มองเห็นโครง
กระดูกทั่วตัวไปหมด ในเมื่อมองเห็นโครง
กระดูกอยู่ชั่วขณะหนึ่ง โครงกระดูกก็พังลงไป
และสลายตัวไป สลายไปหมด ยังเหลือแต่จิต
สงบนิ่ง สว่างอยู่อย่างเดียว และในอันดับต่อไป
นั้น จิตจะสงบนิ่ง สว่างอยู่เฉยๆ ภายหลัง
เมื่อจิตสงบสว่างอยู่พอสมควรแล้ว ก็เกิดความรู้สึก
อันละเอียดขึ้นมาภายในจิต แต่ไม่ทราบว่าจะ
อะไร มันมีลักษณะรู้ขึ้นมาแล้วก็ผ่านไป มัน
เหมือนกับกลุ่มเมฆที่มันผ่านสายตาเราไป
นั่นแหละ จิตก็นิ่งเฉย สงบนิ่ง สว่างอยู่ตลอดเวลา
ที่มีให้รู้ให้เห็นก็ผ่านไปเรื่อยๆ เราลอง
นึกภาพดูว่า ที่เกิดขึ้นเช่นนี้เรียกว่าอะไร

อาการเป็นเช่นนี้เป็นภูมิรู้ภูมิปัญญาอย่างละเอียดของจิตเกิดขึ้น ซึ่งเป็นความจริงที่อยู่เหนือสมมติ บัญญัติสภาวะธรรมส่วนที่เป็นสังขารเกิดขึ้นในจิตของผู้ปฏิบัติ มีแต่สิ่งที่มีอยู่เป็นอยู่ ซึ่งท่านอาจารย์มั่นเรียกว่า “จิตวิถั” ซึ่งมีความหมายว่า “จิต” คือ ความตั้งเด่นของจิต อยู่ในสภาพที่สงบนิ่งเป็นกิริยาประชุมพร้อมของอริยมรรค ยังจิตให้บรรลุถึงความสุคติภาพโดยสมบูรณ์ เมื่อจิตประชุมพร้อม ภายในจิตมีลักษณะ สงบ นิ่ง สว่าง อำนาจของอริยมรรคสามารถปฏิบัติจิตให้เกิดภูมิรู้ ภูมิธรรมอย่างละเอียด ภูมิรู้ ภูมิธรรม ซึ่งเกิดขึ้นอย่างละเอียด ไม่มีสมมติบัญญัติเรียกว่า “วิถั” หมายถึงสิ่งที่มีอยู่เป็นอยู่โดยธรรมชาติของมันอย่างนั้น แต่ไม่ทราบว่าจะเรียกว่าอะไร สงสัยต่อไปในเมื่อเราไม่สามารถจะเรียกว่าอะไร ทำอย่างไรเราจึงจะรู้สิ่งนั้น พระพุทธเจ้าไม่ได้บอกไว้ แม้แต่ท่านแสดงธรรมจักรา ให้ภิกษุปัญจวัคคีย์ฟัง เมื่อท่านอัญญาโกณฑัญญะรู้ธรรม เห็นธรรม ก็รู้แต่ว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดมีความดับไปเป็นธรรมดา”

พระราชปณิธาน : การเจริญภาวนาที่ท่านอาจารย์เสาร์แนะนำไว้
คือ

๑. ให้เจริญสมาธิ
๒. ให้พิจารณาอสุภกรรมฐาน
๓. ให้พิจารณาธาตุกรรมฐาน

หลวงพ่อบุญ : อันนี้เป็นหลักวิชา เมื่อจะพูดกันให้จบ ต้องพูด
กันตามลำดับขั้นในปัญหา ๓ ข้อ คือ

๑. ให้เจริญสมาธิ
๒. ให้พิจารณาอสุภกรรมฐาน
๓. ให้พิจารณาธาตุกรรมฐาน

ในข้อ ๓ ข้อนี้ ใครจะเริ่มวิธีใดวิธีหนึ่งได้
ไม่ต้องไปปรกกรรมพิจารณาใดๆ ก็ได้ เช่น
พอใจอยากพิจารณาอสุภกรรมฐาน ก็พิจารณา
เรื่องอสุภกรรมฐานไปเลย ถ้าจะพิจารณาเรื่อง
ธาตุก็พิจารณาเรื่องธาตุไปเลย ทั้ง ๓ อย่างถ้า
เจริญแล้ว การเจริญสมาธิ ด้วยกรรมภาวนา
จะทำให้ผู้เจริญกรรมฐานนั้นได้รับผลช้า คือ
บางทีเมื่อกรรมภาวนา แล้วจิตจะติดอยู่ใน
ความสงบ ภายหลังจะต้องพิจารณาอสุภหรือ
ธาตุกรรมฐานต่อไป จึงจะเกิดมีภูมิความรู้
ขึ้นได้ แต่ถ้าพิจารณาอสุภกรรมฐานเลยทีเดียว

หรือพิจารณาธาตุกรรมฐานเลยทีเดียว การพิจารณาก็เป็นอุบายให้จิตสงบเป็นสมาธิได้เหมือนในข้อต้น ในเมื่อจิตสงบเป็นสมาธิ เพราะการพิจารณาข้อ ๒ และข้อ ๓ เมื่อจิตสงบไปแล้ว จิตจะเกิดภูมิปัญญาขึ้นง่ายกว่าข้อหนึ่ง

พระราชปฐา : เมื่อปฏิบัติต่อไปแล้วจะรู้สึกเหมือนมีอะไรวนกลับมาในตัว สิ่งนั้นคืออะไร

หลวงพ่อบุร : อันนี้เป็นลักษณะของความหตสันเข้ามาของกระแสดิจ เมื่อส่งกระแสดอกไปไกลๆ เมื่อเราภาวนาแล้วเมื่อจิตเริ่มสงบ จิตเริ่มหตสันเข้ามาๆ จนกระทั่งถึงตัวแล้ว ก็ถึงจิตแห่งความสงบ บางครั้งมันอาจเกิดความรู้สึกว่า ทุกสิ่งมันรวมเข้ามา บางครั้งอาจเกิดแสงสว่างอยู่ไกลๆ มองสุดสายตาในจิตสมาธิ เมื่อบริกรรมภาวนามากเข้า แสงนั้นจะเข้ามาหาตัวทุกทีๆ เมื่อจิตสงบเข้ามาจริงๆ แล้วแสงจะวิ่งเข้ามาในตัว เกิดความสงบสว่างขึ้น อันนี้เป็นการรวมของจิตเข้าสู่สมาธิ ซึ่งจะเกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ เมื่อต้องการจะหยุดทำสมาธิ คล้าย

กับมีร่างอีกร่างหนึ่งมาซ้อนอยู่ และเหมือนกับ
มีจิตแยกกันอยู่ เหตุการณ์ดังที่ว่าจะเกิดขึ้น
บางครั้งบางขณะ บางที่เราทำจิตสงบลงไป
เราอาจจะมองเห็นตัวของเราอีกร่างหนึ่งแผ่
ขึ้นมา มีความรู้สึกขึ้นมา มีร่างสองร่าง มีจิต
สองจิตเพราะในขณะนั้น เรารู้สึกว่า กายของ
เราแยกออกไปเป็นสองส่วน และจิตแยกออกไป
เป็นสองส่วนด้วย ในเมื่อเหตุการณ์อย่างนี้
เกิดขึ้น ควรปฏิบัติอย่างไร อะไรจะเกิดขึ้น
ก็แล้วแต่ จะเป็นสองร่าง สามร่าง สิบร่าง
ก็แล้วแต่ สิ่งที่เป็นปรากฏการณ์เกิดขึ้นนั้น
เป็นผลของสมาธิ กระแสจิตส่งออกไปข้างนอก
ถ้าไม่เห็นภาพอื่นๆ ก็จิตสงบเข้าจริงจัง แล้ว
จิตที่สองหรือร่างที่สองจะหายไป มารวมอยู่ที่
จุดๆ เดียว เป็นเรื่องธรรมดา เป็นทางผ่านของ
การทำสมาธิ ปัญหาสำคัญอย่าไปเอาใจหรืออย่า
ไปสำคัญกับเหตุการณ์เหล่านั้น ให้กำหนดรู้
ลงที่จิตอย่างเดียวเท่านั้น ถ้าไปเอาใจกับ
สิ่งเหล่านั้น จิตจะถอนออกจากสมาธิ นิमित
เหล่านั้นจะหายไป

พระราชปุจฉา : ขั้นของสมาธิที่เราปฏิบัติได้ จะสังเกตด้วย
ปรากฏการณ์ หรือระยะเวลาที่ปรากฏการณ์
นั้น

หลวงพ่อบุญ : ขั้นของสมาธิที่ปรากฏการณ์เกิดขึ้น การเกิดขึ้น
ของสมาธิมี ๒ ลักษณะ เมื่อเราบริกรรมภาวนา
หรือกำหนดพิจารณาอะไรอยู่ก็ตาม เมื่อจิต
สงบเคลิ้มๆ ลงไปเหมือนจะนอนหลับ เมื่อจิต
สงบวูบลงไปตั้งมั่นเป็นสมาธิ สว่างไสวขึ้น
อันนี้เป็นลักษณะความสงบอย่างหนึ่ง ความ
สงบอย่างนี้เรียกว่า ผู้นั้นยังไม่ชำนาญในการ
เดินจิต เราจะรู้เฉพาะเวลาเราบริกรรมภาวนา
หรือพิจารณาอารมณ์ กับเมื่อตอนที่จิตสงบนิ่ง
แล้ว ในช่วงระหว่างกลางนี้ เรากำหนดไม่ได้
สมาธิจึงยังไม่พร้อมด้วยองค์สมาธิที่ถึงพร้อม
ด้วยองค์นั้น ผู้ภาวนาจะต้องกำหนดรู้ไปตั้งแต่
วิตก วิचार เกิดปีติ เกิดสุข ยังเหลือแต่
เอกัคคตา กับอุเบกขาซึ่งเป็นสมาธิขั้นอัปปนา
สมาธิที่เดินตามแนวขององค์ฌาน เป็นสมาธิ
ของผู้ที่ดำเนินจิตให้เป็นสมาธิได้พอสมควร
ถ้าชำนาญจริงๆ แล้ว สามารถที่จะยับยั้งจิต
ของตนให้อยู่ในองค์ฌานนั้นๆ ตามต้องการได้

เว้นเสียแต่จะจิตลงไปถึงชั้นฌานชั้นที่ ๓ ที่ ๔
แล้วนั้นแหละ จิตจะเป็นไปโดยอัตโนมัติเรา
จะทำอะไรไม่ได้ ถ้าจิตอยู่ในระหว่างฌานชั้น
ที่ ๑ และชั้นที่ ๒ ตอนนี้อเราสามารถกำหนด
เอาไว้ให้อยู่ในองค์ฌานนั้นๆ ได้ ถ้าใช้ความตั้งใจ
อ่อนๆ เรายังปกครองจิตให้อยู่ในระดับของปีติ
ระดับของสุข ระดับของความสงบก็ได้ แต่เมื่อ
จิตสงบถึงฌานชั้นที่ ๓ ที่ ๔ แล้ว จิตจะดำเนิน
ไปเองโดยอัตโนมัติ

พระราชปจณา :

สมาธิต่อเนื่องวิปัสสนาทำอะไร

หลวงพ่อบุญ :

สมาธิต่อเนื่องวิปัสสนา คำว่า วิปัสสนานี้มีอยู่
๒ ขั้นตอน ขั้นต้น คือ วิปัสสนาที่ใช้สติปัญญา
กำหนดพิจารณาเอาเองด้วยความตั้งใจ เช่น
เราจะพิจารณาร่างกายให้เป็น อนิจจัง ทุกขัง
อนัตตา หรือพิจารณา รูป เวทนา สัญญา สังขาร
วิญญาณ น้อมไปสู่ความเป็นอนิจจัง ทุกขัง
อนัตตา ใช้ความรู้สึกนึกคิดที่เราเรียนรู้มานั้น
มานึกเอา เรียกว่า การเจริญวิปัสสนาแบบใช้
สติปัญญาแบบธรรมดาๆ โดยการพิจารณาเอา
รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ให้เห็น

เป็นอนิจจัง ไม่เที่ยง, ทุกขัง เป็นทุกข์, อนัตตา ไม่ใช่ตัวตนที่แท้จริง โดยความรู้สึกนึกคิดเอาเองนี้แหละ เป็นการตกแต่งปฏิบัติเพื่อให้จิตสงบลงเป็นสมาธิแล้ว จะเกิดวิปัสสนาขึ้นมาโดยอัตโนมัติ จะปฏิบัติไปสู่ภูมิรู้ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา จงทำความเข้าใจว่า ถ้าสมาธิหรือสมถะไม่เกิดขึ้น ท่านจะเจริญวิปัสสนาอย่างไร ท่านจะไม่ได้วิปัสสนา เพราะวิปัสสนามีมูลฐานเกิดมาจากสมถะ คือ สมาธิ ถ้าสมถะคือ สมาธิไม่เกิดขึ้น ท่านจะได้แต่วิปัสสนาแบบนึกคิดเอาเอง เป็นวิปัสสนาภาคปฏิบัติเท่านั้น ยังไม่ใช่วิปัสสนาที่แท้จริง

พระราชปุจฉา :

คำถามหา พุทฺโธ เป็นสมาธิ จะทำวิปัสสนาต่อไปจะอย่างไร

หลวงพ่อบุญ :

คำถามหา พุทฺโธ ทำจิตให้เป็นสมาธิ พุทฺธได้ว่า ภาวนาพุทฺโธ ทำจิตให้สงบลงเป็นสมาธิเพียงแค่นั้นอุปจารสมาธิ ถ้าต้องการทำจิตให้เป็นวิปัสสนาสืบเนื่องมาจากการภาวนาพุทฺโธ เมื่อทำจิตให้สงบลงไป รู้สึกว่าสงบสว่างขึ้นมาแล้ว น้อมจิตไปพิจารณารูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ น้อมไปสู่ความเป็นอนิจจังไม่เที่ยง

ทุกขังเป็นทุกข์ อนัตตาไม่ใช่ตัวตนที่แท้จริง
ซึ่งเป็นพระไตรลักษณ์ หรือมีฉะนั้นก็กำหนด
รู้ที่จิตของตนเอง เมื่ออารมณ์อันใดเกิดขึ้นใน
ความคิด ก็กำหนดตามความคิดนั้นเรื่อยไป
เมื่อความคิดอันใดเกิดขึ้นดับไป เกิดขึ้นดับไป
เกิดขึ้นดับไป เราเอาพระไตรลักษณ์ คือ
อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ควบคุมความคิดว่า
ความคิดนี้มันไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา
เจริญวิปัสสนาในสมาธิอ่อนๆ บางครั้งเมื่อ
เจริญสมาธิแล้ว จิตจะถอนออกมาสู่จิตปกติ
ธรรมดา ก็อย่าเลิกการพิจารณาเป็นเครื่องของ
จิต เป็นเครื่องระลึกของสติ เป็นเครื่องหมาย
แห่งความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ใน
ที่สุด จิตจะสงบลงสู่ความเป็นสมาธิ และเกิด
วิปัสสนากรรมฐานขึ้นมาโดยอัตโนมัติ การ
บริกรรมภาวนานี้ บางที่บางท่านเพียงแต่
บริกรรมภาวนา พอจิตสงบลงเป็นอุچارสมาธิ
จิตท่านผู้นั้นจะปฏิบัติไปสู่ภูมิวิปัสสนาโดย
ไม่ได้ตั้งใจ อันนี้แสดงว่าผู้นั้นได้เคยเจริญ
วิปัสสนาแล้วตั้งแต่ชาติก่อน เมื่อจิตสงบลงไป
แล้ว วิปัสสนาก็ไม่เกิด เห็นแต่เพียงสงบนิ่ง
สว่างอยู่เฉยๆ หากเป็นทำนองนี้ ต้องค้นคิด

ฝึกหัด วิปัสสนากรรมฐาน ยกเอาอะไรอย่างใด
อย่างหนึ่งมาพิจารณาจะเป็น รูป เวทนา
สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็ได้ ว่าสิ่งเหล่านี้เป็น
ของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา จนกว่าจะ
เกิดสมาธิขึ้นมาแล้วจึงจะรู้ภูมิแห่งวิปัสสนา
ไปเอง

พระราชปจณา :

ที่กล่าวว่าองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็น
พระองค์เดียวเท่านั้นที่ทราบ ว่าเหตุใดจึงเกิด
เป็นคน

หลวงพ่อบุญ :

การรู้เหตุใดจึงเกิดเป็นคน อันนี้ไม่เฉพาะ
แต่พระพุทธเจ้า พวกฤๅษีในสมัยโบราณก็รู้
เหตุใดจึงเกิดเป็นคน เช่น พวกฤๅษีชีไพรที่
บำเพ็ญตบะอยู่ในภูเขา เมื่อเขาทำสมาธิจนได้
ฌานก็สามารถรู้ได้เหมือนกันว่าชาติก่อนท่าน
เกิดเป็นอะไร แต่ท่านเหล่านั้นมิได้บำเพ็ญมา
เพื่อเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ไม่สามารถ
ทำลายกิเลสได้ อันนี้เป็นการระลึกชาติภพ
หลังได้ ไม่ใช่แต่พระพุทธเจ้าองค์เดียว แต่ใน
ฐานะที่เราเรียนแต่ศาสนาของพระพุทธเจ้า เรา
จึงมักจะพูดว่า พระพุทธเจ้าพระองค์เดียวเท่านั้น

ที่รู้ว่าเหตุใดคนจึงเกิดมาเป็นคนได้ ที่จริงฤๅษี
เขารู้ก่อนพระพุทธเจ้า อันนี้เป็นความรู้พิเศษ
ไม่จำเป็นแต่พระพุทธเจ้าองค์เดียวจะรู้ ผู้ใด
ทำสมาธิถึงขั้นสมณะ หรือสำเร็จฌาน สามารถ
รู้อย่างเห็นจริงว่าชาติก่อนเราเกิดมาเป็นอะไรมา
แล้ว สามารถที่จะรู้ได้

พระราชปจฉา :

เวลานำของไปถวายพระ แต่พระไม่ได้ฉัน
อาหารนั้น ผู้ถวายจะได้บุญเต็มที่ไหม

หลวงพ่อบุญ :

ผู้ถวายจะได้บุญเต็มที่หรือไม่นั้น อยู่ที่ความ
ตั้งใจอันบริสุทธิ์ของเรา แม้แต่ถ้าเรานำของ
ไปถวายพระแล้ว ยังระแวงสงสัยในพระว่า
พระรูปนั้นจะบริสุทธิ์หรือไม่ บุญที่เราทำ
ลงไปก็ไม่ได้เต็มที่ การจะทำบุญจะได้
บุญมากหรือน้อยก็อยู่ที่เจตนาของเราบริสุทธิ์
สะอาด ถ้าเราให้แต่คนยากจน มุ่งเพื่อความ
สงเคราะห์ให้ผู้ทรงศีลทรงธรรม มุ่งเพื่อความ
บูชาให้แก่พระสงฆ์ มุ่งเพื่อให้ผู้ที่ทำกิจ เพื่อ
พระศาสนา เจตนาของเราบริสุทธิ์ เมื่อทำบุญ
ลงไปแล้ว ถึงแม้ว่าพระไม่ได้ฉัน ท่านเพียง
แต่รับ เราก็ได้บุญอย่างเต็มที่แล้ว

พระราชปฐา :

รูปขันธ์เมื่อแยกออกจากขันธ์ทั้ง ๕ คือ
เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณแล้ว ตัว
รูปขันธ์จะเคลื่อนไหวได้หรือไม่

หลวงพ่อกุญ :

อันตัวรูปขันธ์จะเคลื่อนไหวได้หรือไม่ นั้น จิต
ของผู้ภาวนาถ้ารู้สึกรูปมันหายไปแล้ว ก็
ไม่รู้ว่ารูปมันเคลื่อนไหวหรือไม่ประการใด
ลักษณะของการพิจารณารูปขันธ์ หรือพิจารณา
ขันธ์ ๕ นี้ ในเมื่อเราจะกำหนดลงไปว่า เราจะ
พิจารณารูป เราก็พิจารณาเวทนา สัญญา สังขาร
ไปพร้อมกัน ในเมื่อเราพิจารณารูปในแง่อย่างใด
อย่างหนึ่ง เช่น ยกกายขึ้นมาพิจารณาเป็น
กายคตาสติกรรมฐาน ในเมื่อจิตสงบละเอียด
ลงไปแล้ว มันอาจจะเกิดนิมิตเห็นอสุภกรรม
ฐานหรือเห็นธาตุ ๔ ดิน น้ำ ไฟ ลม หรือเห็น
อาการของร่างกายมันตายไป เน่าเปื่อยผุพัง
สลายไป จนกระทั่งไม่มีอะไรเหลือ ก็แสดงว่า
รูปมันหายไป ในเมื่อรูปมันหายไปแล้ว เวทนา
สัญญา มันก็หายไปด้วย เวทนา สัญญา นี้
มันอาศัยรูปเป็นที่พึ่ง ถ้าหากรูปหายไปแล้ว
เวทนา สัญญา จะไม่ปรากฏ คือ เวทนา สุข
ทุกข์ ไม่มี มีแต่อุเบกขา เวทนา สัญญา ความ

ทรงจำต่างๆ ก็ไม่มีในเมื่อรูปหายไปแล้ว จิต
เกิดความรู้อะไรขึ้นมาไม่ได้อาศัยสัญญา แต่
หากภูมิรู้จะเกิดขึ้นมาในส่วนละเอียด ส่วน
ละเอียดที่จิตมีภูมิรู้ขึ้นมา นั่น คือ ตัวสังขาร
เมื่อรูป เวทนา สัญญา หายไปแล้ว ผู้ภาวนา
จะมีความรู้สึก ว่า สังขารยังเหลืออยู่ วิญญาณ
ก็ยังไม่เหลืออยู่ แต่วิญญาณที่ยังเหลืออยู่ใน
ลักษณะรู้อย่างเห็นจริงนั้น เป็นในลักษณะ
วิญญาณเหลืออยู่เฉพาะตัวผู้รู้ แต่ตัวกระทบ
ไม่มี ถ้าหากในขณะนั้นจะมีสิ่งใดมากระทบให้
จิตรู้ จิตก็ไม่มีอาการรู้ทางวิญญาณ เป็นแต่
เพียงว่าตัวผู้รู้สามารถที่จะแกว่งกระแสไปรู้
สิ่งที่ผ่านเข้ามา สิ่งที่ผ่านมาให้รู้ เปรียบ
เหมือนกับว่าอยู่เอกเทศส่วนหนึ่ง จิตตัวผู้รู้
ก็อยู่ในลักษณะเอกเทศส่วนหนึ่ง คล้ายๆ กับ
มันแยกออกไปคนละส่วน ไม่มีความสัมพันธ์
กัน ทำไมมันจึงเป็นเช่นนั้น ก็เพราะเหตุว่า
ความรู้หรือสิ่งที่รู้ที่ปรากฏการณ์ขึ้นมา นั่น คือ
เป็นตัวสังขารจิต หรือเรียกว่า สังขารธรรม
เป็นการปรุงของจิตส่วนละเอียด เป็นการปรุง
ขึ้นมาด้วยความไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งนั้น คือ
รู้สึกเสมือนหนึ่งว่าสิ่งที่ตัวปรุงขึ้นมา นั้น ไม่ใช่

เรื่องของตนเอง เป็นเรื่องอื่นมาปรากฏการณ์
ให้รู้ให้เห็น อันนี้เป็นลักษณะของภูมิจิตพิเศษ
เป็นภูมิรู้อย่างละเอียด เป็นสิ่งที่มีอยู่เหมือนกับ
ที่กล่าวแล้วในเบื้องต้น คือ “จิตวิญญู” ของท่าน
อาจารย์มั่นนั่นเอง อันนี้คำถามว่าตัวรูปขันธ์นั้น
จะเคลื่อนไหวได้ไหม ขอให้พิจารณาดูภูมิจิต
ของตนเอง แล้วจะรู้จริงเห็นจริงไปเอง

พระราชปูลง :

จิตตอนที่รู้สมมติบัญญัติเข้าปรมาตมนี้มีสภาพ
เป็นอย่างไร

หลวงพ่อบุญ :

ลักษณะของจิตที่จะเกิดภูมิรู้ ที่มันจะเข้าไป
สู่ภูมิแห่งปรมาตม เราพึงสังเกตอย่างนี้ เช่น
เราทำสมาธิด้วยการพิจารณาอะไรก็ตาม ใน
ขณะที่เราน้อมนึกโดยเจตนา โดยความตั้งใจ
โดยอาศัยภูมิความรู้ที่ได้จากตำรับตำรา หรือ
ได้เรียน เช่น เราอาจนึกว่า รูป เวทนา สัญญา
สังขาร วิญญาณ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา
ไม่ใช่ตัวตนที่แท้จริง แล้วนำเป็นอุบายนำจิต
ส่งลงไปสู่สมาธิขั้นอุปจารสมาธิ ในเมื่อจิต
ส่งลงไปสู่ภูมิขั้นนี้ อำนาจจิตจะปฏิบัติเป็น
ภูมิรู้ขึ้นมา รู้ในเรื่องที่เราได้พิจารณามาแต่

เบื้องต้นว่า รูปไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา
ความรู้อันนี้เกิดขึ้นมาเองโดยไม่ได้ตั้งใจ เมื่อ
เกิดขึ้นมาแล้ว จิตกับความรู้ที่เกิดขึ้นนั้น
จิตรู้รูปก็อยู่ที่รูป จิตรู้เวทนามก็อยู่ที่เวทนา
ความรู้อันนี้ยังอยู่ในสมมติบัญญัติ คือ รู้อะไร
ก็เรียกว่าอันนั้น เช่น รู้รูปเห็นรูปก็เรียกว่า
“รูป” รู้เวทนาเห็นเวทนามก็เรียกว่า “เวทนา” เห็น
เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ไม่เที่ยง เป็น
ทุกข์ เป็นอนัตตา ก็รู้อยู่เรื่อยๆ ไปอย่างนี้ ใน
เมื่อจิตตามรู้ความรู้ที่เกิดขึ้นเองโดยอัตโนมัติ
ซึ่งมีความสัมพันธ์กับจิต จนกว่าจิตจะรู้ซึ่ง
เห็นจริงลงไปแล้ว ยอมรับสภาพความเป็นจริง
เมื่อจิตยอมรับสภาพความเป็นจริงแล้ว จิตจะ
ตัดกระแสแห่งความรู้อันเป็นสมมติบัญญัติ
นั้นให้ขาดตอนลงไปสู่ความว่าง เมื่อจิตเกิด
ความว่างขึ้นมาแล้ว ในอันดับต่อไป จิตจะ
ก้าวหน้าไปสู่ภูมิปรมาตมธรรม เมื่อภูมิความรู้
อันใดเกิดขึ้นมาในขณะนี้ เกิดขึ้นมาเองโดย
อัตโนมัติ เกิดขึ้นมาแล้วจะไม่มีสมมติบัญญัติ
ถ้ามองเห็นด้วยสมมติว่าอาจจะเห็นนิमितเกิด
ขึ้นมาเป็นรูปเป็นร่าง ซึ่งเห็นร่างกายนอนตาย
เนาเปื่อยผุพัง จิตจะอยู่เฉยๆ ไม่มีสมมติ

บัญญัติว่าอะไร เมื่อเห็นรูปของตัวเอง จิตก็ไม่
ว่ารูปของตัวเอง เมื่อรูปเนาเปื่อยผุพังสลายตัว
ไปในที่สุด จิตก็จะมีสมมติบัญญัติ เรียก
อาการที่เป็นไปตามขั้นตอน เห็นเนื้อไม่ว่าเนื้อ
เห็นหนังไม่ว่าหนัง เห็นกระดูกไม่ว่ากระดูก
เห็นการสลายเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าการสลาย
เปลี่ยนแปลง จิตจะเห็นอยู่เฉยๆ ไม่มีสมมติ
บัญญัติใดๆ ทั้งสิ้น อันนี้คืออาการที่จิตเดินเข้า
สู่ภูมิแห่งปรมาตมธรรมโดยไม่มีสมมติบัญญัติ
ไม่มีตัวตน ไม่มีตัว ไม่มีผู้หญิง ไม่มีผู้ชาย ไม่
มีคน ไม่มีสัตว์ ไม่มีจิต ไม่มีสภาวะธรรมอะไร
ทั้งนั้น แต่ว่าจิตผู้รู้ปรากฏเด่นชัด สิ่งที่รู้ก็ปรากฏ
ให้รู้ให้เห็นอยู่ตลอดเวลา อันนี้คือลักษณะของ
จิตที่ก้าวขึ้นไปสู่ภูมิปรมาตม

พระราชปจณา :

ทำไม มรรค ๘ จึงมีปัญญาอยู่ ๒ อย่าง

หลวงพ่อบุญ :

มรรค ๘ เห็นชอบ ดำริชอบ วาจาชอบ กระทำ
ชอบ เลี้ยงชีพชอบ พยายามชอบ ระลึกชอบ
จิตตั้งมั่นชอบ ในเมื่อภูมิจิตของผู้ดำเนินนั้น
ยังไม่ประชุมพร้อมลงไปเป็นหนึ่ง ทุกสิ่ง
ทุกอย่างจะปรากฏที่อาการ เช่น สัมมาทิฐิ

(เห็นชอบ) ก็มีอยู่ สัมผัสกับปะ (ดำริชอบ) ก็มีอยู่ ทั้งสองอย่างนี้เป็นเรื่องของปัญญา ปัญญาในมรรค ๘ ยังไม่มาประชุมพร้อมลง เป็นหนึ่งที่ดวงจิต ยังมีสอง ในขณะที่มรรค ๘ ยังไม่ประชุมพร้อมลงเป็นหนึ่งที่ดวงจิต ยังมีอาการอยู่ ๘ นั้น เป็นอาการของมรรคเมื่อประชุมพร้อมเป็นหนึ่ง คือ สมาธิ ความประชุมพร้อมเป็นหนึ่งนั้นอยู่ที่สมาธิ ในเมื่อสัมมาสมาธิเป็นหนึ่งแล้วทุกสิ่งทุกอย่างก็จะเกิดขึ้น ที่นี้ อาการเกิดขึ้นของมรรค ๘ ในเมื่อประชุมพร้อมลงแล้ว เราจะนับอาการไม่ถูก เพราะถ้าหากมรรค ๘ ยังแยกกันอยู่ตราบใด เราไม่สามารถปฏิบัติจิตไปสู่ภูมิรู้ ภูมิธรรมได้เลย เพียงแต่ว่าเราทำให้จิตสงบเพียงนิดหน่อยเท่านั้น เพราะฉะนั้น ผู้บำเพ็ญ มักจะหนักใจว่า ทั้ง ๘ ข้อนี้จะทำอย่างไร กว่าจะรวมลงมาเป็นหนึ่ง มีต้องเสียเวลามากมายหรือ? การรวมธรรมะคือมรรค ๘ นี้ เราจะต้องเริ่มด้วยการรักษาศีลให้บริสุทธิ์ เป็นประการแรกก่อน ประการที่สอง พยายามทำใจ ผีกหักใจให้เป็นสมาธิ ประการที่สาม ทำสัมมาทิว คือ ความเห็นชอบ ในการปฏิบัติว่าเพื่ออะไร เมื่อมุ่งผลแห่งความ

สงบ รู้ยิ่งเห็นจริงตามสภาวะธรรม ตามความเป็นจริง ในเมื่อศีลก็บริสุทธิ์ เป็นอุบายที่ทำให้จิตสงบลงเป็นหนึ่งใน ซึ่งเรียกว่า “สมาธิจิต” สมาธิ เมื่อจิตสงบลงเป็นหนึ่งใน คือจิต ไปนิ่งอยู่เฉยๆ อันนี้เป็นแต่เพียงมีสมาธิองค์เดียวเท่านั้น ถ้าสติสัมปชัญญะยังไม่มีกำลังเพียงพอ ศรัทธาผลยังไม่แก่ วิริยะผลยังไม่มี สติผลยังไม่พร้อม สมาธิผลยังไม่เข้มแข็ง ปัญญาผลยังไม่มีกำลังที่จะรอบรู้ถึงที่สุด จิตก็ยังไม่ประชุมพร้อมอริยมรรครวมเป็นหนึ่งได้ ต้องพยายามที่จะฝึกหัดสมาธิให้ยิ่งขึ้น ในเมื่อทั้งมรรค ๘ รวมกันเป็นหนึ่งแล้ว มีแต่หนึ่งไม่มีสอง ในเมื่อยังไม่ประชุมพร้อม มันก็ยังมีแยกกันเป็นสองคำถามที่ว่าทำไมปัญญาในมรรค ๘ จึงมี ๒ ก็เพราะ เราไปพูดตามอาการ ในเมื่อเราทำจิตเป็นสมาธิ ประชุมพร้อมด้วยอริยมรรคแล้ว สัมมาทิฐิกับสัมมาสังกัปปะรวมเป็นหนึ่ง สัมมาอันอื่นๆ ก็จะรวมเข้ามา จนรวมเป็นหนึ่งเท่านั้น เมื่ออริยมรรครวมกันเป็นหนึ่งแล้ว ก็สามารถปฏิบัติจิตไปสู่ภูมิรัฐภูมิธรรมได้